

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ

Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ДРУГИМ РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ (МАГІСТР)

на тему:

**МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Виконав: студент 6 курсу 637 МЗ групи
галузі знань:
28 Публічне управління та адміністрування
спеціальності:
281 Публічне управління та адміністрування
Радченко Андрій Миколайович

Керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кузнецова Олена Анатоліївна

Рецензент: доктор політичних наук, професор
Євтушенко Олександр Никифорович

м. Миколаїв – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	9
1.1. Поняття, ознаки та принципи місцевого самоврядування в Україні.	9
1.2. Правовий режим воєнного стану та його особливості.....	16
1.3. Нормативно-правові аспекти впровадження воєнного стану в Україні.....	27
Висновки до першого розділу	30
РОЗДІЛ 2	
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ.....	31
2.1. Лімітування прав місцевого самоврядування під час воєнного стану.....	31
2.2. Обмеження владних повноважень органів місцевого самоврядування	54
2.3. Роль та діяльність органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.....	60
2.4. Взаємодія місцевого самоврядування з центральною владою.....	66
Висновки до другого розділу	70
РОЗДІЛ 3	
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІСЛЯ	

	3
ЗАВЕРШЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ.....	72
3.1. Забезпечення прав та свобод громадян в умовах постконфліктного відновлення.....	72
3.2. Модернізація системи місцевого самоврядування.....	79
3.3. Партнерство та взаємодія місцевого самоврядування з міжнародними організаціями.....	81
Висновки до третього розділу.....	83
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	87
СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	96

ВСТУП

Україна, як країна з багатовіковою історією, стикалася з численними випробуваннями, серед яких особливе місце займають періоди воєнних конфліктів. В умовах війни виникають складні завдання, які стосуються не лише стратегічних та безпекових аспектів, але й впливають на всі сфери суспільного життя, включаючи систему місцевого самоврядування.

Тема «Місцеве самоврядування в Україні в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи» є актуальною та важливою для вивчення, оскільки вона дозволяє глибше розуміти взаємодію місцевих органів з органами центральної влади в умовах дій воєнного стану. Воєнний стан, як тимчасовий режим, ставить перед місцевим самоврядуванням численні виклики, вимагаючи адаптації, ефективного управління та збереження прав та інтересів громадян.

У цьому контексті важливо розглядати проблеми, які виникають у місцевому самоврядуванні під час воєнного стану, а також розглядати перспективи розвитку та вдосконалення системи влади на місцях у подібних умовах. Аналіз взаємодії місцевих органів з центральною владою, обмеження владних повноважень, порушення прав та інші аспекти розглядаються в рамках даної теми з метою розкриття комплексного підходу до вивчення проблематики.

Актуальність теми даної роботи підтверджується справжніми викликами, які ставляться перед суспільством в умовах дій воєнного стану. Ряд таких експертів, як О. Азаріхіна, А. Радкевич, О. Омеляненко, М.

Габрель, О. Нижник, відомих науковців у дослідженнях у галузі політичних наук та публічного управління, зазначають необхідність ретельного вивчення впливу воєнного стану на місцеве самоврядування як ключової складової системи управління країною. Конституційно-правові засади державної влади та місцевого самоврядування в Україні досліджували Євтушенко О. Н. та інші відомі науковці. Державна влада і місцеве самоврядування в умовах модернізації політичної системи сучасного українського суспільства були предметом дослідження Андріяш В. І. та Євтушенко О. Н. Предметом досліджень Ємельянова В. М. були теми, що стосувалися нормативно-правового забезпечення реформування місцевого самоврядування в Україні. Опрацювавши відповідну літературу виникає необхідність продовження досліджувати дану тематику, але взявши до уваги місцеве самоврядування в умовах дій воєнного стану.

За даними команди «U-LEAD з Європою», «впровадження воєнного стану в країні призвело до різкого зниження ефективності місцевих органів влади, а також порушило звичні механізми взаємодії між місцевими громадами та центральною владою» [37]. Статистичні дані свідчать про збільшення числа адміністративних порушень, низьку довіру до місцевих влад та невиправдану відсутність стратегічних рішень на рівні територіальних громад.

На сьогоднішній день існує безумовна необхідність у пошуках шляхів, які б дозволили місцевим громадам бути ефективними у прийнятті рішень, особливо в тих областях, які безпосередньо стикаються з наслідками

спричиненими діями воєнного стану.

Отже, важливість дослідження полягає у тому, щоб визначити конкретні аспекти, де місцеве самоврядування може виконувати ефективнішу роль в умовах воєнного стану, та визначити стратегії зміцнення його потенціалу.

Ступінь наукового дослідження теми. Проблеми організації місцевого самоврядування в умовах військового стану неодноразово згадувалися у наукових працях та публічних виступах таких науковців, як О. Азаріхіна, А. Радкевич, О. Омеляненко, М. Габрель, О. Нижник та ряду інших, що є свідомством значущості даної проблеми. Однак, ряд питань, пов'язаних з функціонуванням органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану залишаються невирішеними.

Мета даної дипломної роботи полягає в комплексному дослідженні впливу воєнного стану на систему місцевого самоврядування в Україні, а також в аналізі проблем, з якими зіткнулися місцеві органи влади в умовах дії воєнного стану.

Основні **завдання** дослідження визначаються наступним чином:

1. Розглянути поняття, ознаки та принципи місцевого самоврядування в Україні.
2. Дослідити правовий режим воєнного стану та визначити його особливості.
3. Проаналізувати правові аспекти впровадження воєнного стану в Україні.
4. Дослідити прояви обмежень прав місцевого самоврядування під час воєнного стану.

5. Визначити роль та діяльність органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.
6. Проаналізувати взаємодію місцевого самоврядування з центральною владою.
7. Визначити шляхи модернізації системи місцевого самоврядування.
8. Дослідити можливості партнерства та взаємодії місцевого самоврядування з міжнародними організаціями.

Отже, ця робота спрямована на вивчення та аналіз ключових аспектів впливу воєнного стану на місцеве самоврядування з метою визначення оптимальних шляхів вдосконалення системи управління на рівні місцевих громад в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження: місцеве самоврядування в Україні.

Предмет дослідження: проблеми та перспективи функціонування та розвитку місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану.

Практичне значення: обрана тема дослідження має важливе практичне значення. Розуміння та вивчення реакції місцевого самоврядування на воєнний стан дозволить розробити ефективніші методи управління, спрямовані на забезпечення ефективності та стійкості місцевих громад. Дане дослідження може привести до розробки рекомендацій для захисту прав та інтересів громадян, які можуть бути порушені або обмежені в умовах воєнного стану. Результати дослідження можуть послужити основою для обміну досвідом та налагодження міжнародної співпраці в галузі місцевого самоврядування в умовах конфлікту.

Наукова новизна: вибір такої теми відкриває можливості для глибокого аналізу взаємодії політичних, економічних і соціальних факторів у контексті дій воєнного стану та може сприяти розробці рекомендацій для покращення управління в умовах поєнного стану та поствоєнного відновлення.

Методи дослідження. Методологічна база цієї роботи ґрунтується на здійсненні різноманітних прийомів та методів наукового пізнання. Вибір методів дослідження визначається особливостями об'єкта і предмета, а також цілями та завданнями дослідження.

У цьому дослідженні використовуються такі методи, як аналіз та синтез, абстрагування, узагальнення, моделювання. Крім того, застосовуються конкретно-наукові методи, такі як системний, статистичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, юридично-догматичний, структурно-функціональний, формально-логічний та інші.

Структура роботи та послідовність її частин обумовлені метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

1.1. **Поняття, ознаки та принципи місцевого самоврядування в Україні**

Місцеве самоврядування – це система органів влади та управління на місцевому рівні, що діє в межах певної території (наприклад, області, району, міста чи селища) і має на меті вирішення питань місцевого значення. Основною ідеєю місцевого самоврядування є делегування частини владних повноважень центральними органами влади місцевим органам, обраним громадою.

Місцеве самоврядування в Україні репрезентує собою гарантоване державою право та фактичну здатність територіальних громад, що включають мешканців сіл або добровільно об'єднаних сільських громад кількох населених пунктів, самостійно або під відповідальність органів та представників місцевого самоврядування, вирішувати питання місцевого характеру в межах Конституції та законів України.

Основні конституційні засади місцевого самоврядування, визначені в Конституції України, включають у себе основу конституційного ладу та є важливою ланкою демократичного суспільства. Вони також визначають форму народовладдя, що передбачає «використання народом влади як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Окрім того,

надається право територіальній громаді самостійно вирішувати питання місцевого значення в рамках Конституції та законів України» [12].

Принципи місцевого самоврядування в Україні, які визначені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», включають «народовладдя, законність, гласність, колегіальність, поєднання інтересів місцевості і держави, виборність, правову, матеріально-фінансову та організаційну самостійність в рамках визначених повноважень, підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами, державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування, а також судовий захист прав місцевого самоврядування» [31].

Органи місцевого самоврядування є організаційно відокремленими публічно-колегіальними утвореннями, що утворилися відповідно до законодавства, мають визначені владні повноваження та ресурси для здійснення функцій місцевого самоврядування. Ознаки цих органів включають їхню «незалежність від органів державної влади, самостійний характер як публічних утворень, представлення інтересів територіальних громад та виконання діяльності в їхнє ім'я, а також фінансування з місцевих бюджетів. Органи місцевого самоврядування також є постійним об'єднанням депутатів, що мають різні навички та фахову підготовку, з метою виконання своїх повноважень у сфері муніципального управління та досягнення відповідних цілей» [14].

Система місцевого самоврядування складається з наступних елементів:

- 1) територіальна громада;

- 2) ради сіл, селищ, міст;
- 3) голови сіл, селищ, міст;
- 4) виконавчі органи рад сіл, селищ, міст;
- 5) районні та обласні ради, які представляють загальні інтереси територіальних громад;
- б) органи самоорганізації населення.

Основним суб'єктом місцевого самоврядування, який несе функції та повноваження, є територіальна громада села, селища або міста. Вітчизняне законодавство визначає територіальну громаду як жителів, які постійно проживають в межах села, селища або міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл з одним адміністративним центром.

Згідно з Конституцією України [15] та Законом «Про місцеве самоврядування» існують різні види територіальних громад, такі як «територіальна громада села, селища, міста, або об'єднана громада кількох поселень» [31]. Наявність представницького органу, яким є рада, вважається «необхідною умовою для успішного функціонування системи місцевого самоврядування» [31]. Ради виступають головним елементом у системі всіх органів місцевого самоврядування, контролюючи виконавчі органи та призначаючи посадових осіб. Це обумовлено тим, що територіальна громада в сучасних умовах не може ефективно управляти на постійній основі і вимушена утворювати раду для представлення своїх інтересів перед виконавчими органами, державною владою та іншими місцевими групами.

Зазначені форми безпосередньої та представницької демократії на місцевому рівні мають взаємодію та створюють систему політичних противаг. Ради, як представницький орган, доповнюють безпосередню демократію, а їхні дії запобігають хаосу. Завдяки своїм представникам громада усвідомлює себе як єдину політичну силу, яка може діяти в інтересах всієї спільноти.

Ради сіл, селищ, міст, районні та обласні ради можуть, за бажанням мешканців, створювати різноманітні органи самоорганізації населення, наділяючи їх частиною своєї компетенції, фінансами та майном [48].

Процес створення та організація функціонування рад регулюються Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [31], іншими відповідними законами, а також статутами територіальних громад.

Органи місцевого самоврядування мають статус юридичних осіб і мають власні повноваження, що визначають межі їхньої самостійності та несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до законодавства.

Кількість працівників органів місцевого самоврядування визначається відповідною радою в рамках загальної чисельності, яка встановлена типовими штатами, які схвалені Кабінетом Міністрів України.

З метою більш ефективного виконання своїх обов'язків та «захисту прав та інтересів територіальних громад, органи місцевого самоврядування можуть утворювати асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, які підлягають реєстрації» [38] згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб

підприємців та громадських формувань» [38].

Місцеве самоврядування в Україні є складною системою, яка ґрунтується на ряді визначальних ознак, що визначають його сутність та функціонування.

Локальний характер: Місцеве самоврядування зорієнтоване на конкретну територію, де є об'єднані загальні інтереси мешканців. Це забезпечує гнучкість та врахування конкретних потреб громади.

Автономія: Однією з ключових рис є самостійність та незалежність органів місцевого самоврядування. Місцеві органи самоврядування мають певний рівень самостійності та незалежності в управлінні місцевими питаннями. Це включає можливість розробки і прийняття місцевих рішень та регулювань.

Фінансова самостійність: Місцеві органи мають повноваження формувати та використовувати свій бюджет, встановлювати податкові ставки на своїй території. Це забезпечує їм фінансову автономію та можливість здійснювати ефективне управління ресурсами.

Правова база: Місцеве самоврядування ґрунтується на Конституції України [16], Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» [38] та інших нормативно-правових актах. Ця правова база визначає роль та повноваження місцевих органів.

Виборність: Органи місцевого самоврядування обираються громадою відповідно до законодавства. Це дозволяє мешканцям активно впливати на формування місцевих владних структур.

Відповідальність перед громадою: Місцеві органи несуть відповідальність перед мешканцями за рішення та дії, що стосуються місцевого самоврядування. Це сприяє підвищенню відповідальності та прозорості влади.

Участь громадськості: Місцеве самоврядування стимулює активну участь громадян у прийнятті рішень через засоби громадського впливу та консультації. Це забезпечує більш широкий спектр перспектив та думок при управлінні громадою.

Місцеве самоврядування є важливою частиною демократичної системи, сприяє врахуванню конкретних потреб та особливостей різних місцевих спільнот та сприяє їхньому соціально-економічному розвитку. Ці ознаки забезпечують функціонування місцевого самоврядування як важливого складника демократичної системи влади в Україні [31].

Принципи місцевого самоврядування визначають основні принципи, якими керуються органи місцевого самоврядування в роботі та взаємодії з громадянами. В Україні ці принципи визначені Конституцією та іншими законами, які регулюють місцеве самоврядування. Основні принципи місцевого самоврядування в Україні включають:

Принцип автономії: Органи місцевого самоврядування мають право вирішувати та встановлювати питання, що належать до їхньої компетенції, з урахуванням законів та конституційних обмежень.

Прозорість та відкритість: Забезпечення доступу громадян до інформації щодо діяльності органів місцевого самоврядування, відкритість

процесів та рішень.

Відповідальність: Обрані представники місцевого самоврядування несуть відповідальність перед громадою за свою діяльність та прийняті рішення.

Участь громадськості: Забезпечення участі громадськості у прийнятті рішень, включаючи консультації та публічні слухання.

Рівність перед законом: Забезпечення рівних прав та можливостей для всіх громадян на території місцевого самоврядування.

Локальна фінансова самостійність: Надання місцевим органам можливості самостійно формувати та використовувати свій бюджет.

Демократичність: Органи місцевого самоврядування діють на принципах демократії, включаючи виборчу конкуренцію та участь громадян.

Субсидіарність: Відповідно до цього принципу, владні повноваження надаються найближчому рівню влади, який ефективно може їх здійснити.

Загальний огляд принципів місцевого самоврядування свідчить про їхню ключову роль у забезпеченні ефективності та представництва громадян. Автономія, прозорість, відповідальність та інші принципи створюють основу для стабільного та демократичного управління на рівні місцевості.

Зазначені ознаки та принципи створюють систему, що дозволяє місцевим громадам активно впливати на свій розвиток та сприяти підвищенню якості життя. Вони є важливим елементом будівництва громадянського суспільства та ефективного управління на місцевому рівні.

У висновку можна зазначити, що місцеве самоврядування в Україні є ключовим елементом гарантії прав та реальної можливості територіальних громад приймати рішення на місцевому рівні відповідно до законів та Конституції країни. Конституційні засади місцевого самоврядування, закріплені у вітчизняних законах, визначають основи конституційного ладу та становлять важливий елемент демократичного суспільства, забезпечуючи використання народом влади через органи самоврядування.

1.2. Правовий режим воєнного стану та його особливості

Воєнний стан – це «спеціальний стан, який вводиться урядом країни в разі загрози національній безпеці або в разі військового конфлікту» [31]. Цей режим дозволяє владі надавати широкі повноваження для забезпечення національної безпеки та порядку. Однак такий стан справ несе в собі численні особливості, серед яких важливо розглянути його тимчасовий характер, мету у підтриманні порядку та обмеження повноважень владних органів. Давайте розглянемо ці аспекти більш детально для кращого розуміння особливостей воєнного стану [34].

Воєнний стан вводиться тимчасово і має обмежений термін. Він призначений для негайного реагування на загрозу та підтримання порядку під час воєнного чи надзвичайного стану. Встановлення чіткого терміну дії воєнного стану, що передбачає його тимчасовість та обмеженість. Це гарантує, що воєнний стан є тимчасовим заходом, а не постійним станом справ.

Уночі 24 лютого, після звернення глави РФ до своїх громадян, Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Російські регулярні війська атакували кордони в регіонах, що прилягають до РФ, Білорусі та ОРДЛО. На відповідь в Україні був оголошений воєнний стан з 05:30 24 лютого 2022 року на всій території підконтрольної України. Президент України Володимир Зеленський, відповідно до пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, на підставі статті 106 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [34], прийняв рішення ввести в Україні воєнний стан на 30 днів. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» отримав підтримку 300 народних депутатів.

6 лютого 2023 року Президент України Володимир Зеленський подав до Верховної Ради України законопроекти щодо затвердження Указів Президента України з продовження строку дії воєнного стану та загальної мобілізації. Проекти законів № 8419 та 8420 від 6 лютого були схвалені Верховною Радою України 7 лютого 2023 року. Таким чином, дія воєнного стану та загальної мобілізації була продовжена з 19 лютого 2023 року на 90 днів.

27 липня 2023 року Верховна Рада України продовжила строк дії воєнного стану та проведення загальної мобілізації з 18 серпня на 90 днів, до 15 листопада 2023 року. Законопроект № 9532, який передбачав затвердження Указу Президента України № 451 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», та законопроект № 9533, який передбачав затвердження Указу Президента України № 452 «Про продовження строку проведення

загальної мобілізації», були схвалені в цілому 347 та 334 голосами відповідно.

8 листопада 2023 року ВРУ продовжила строк дії воєнного стану та проведення загальної мобілізації з 16 листопада на 90 днів, до 13 лютого 2024 року. Законопроект № 10211, який передбачав затвердження Указу Президента України № 451 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», та законопроект № 10212, який передбачав затвердження Указу Президента України № 452 «Про продовження строку проведення загальної мобілізації», були схвалені в цілому 329 та 322 голосами відповідно [12].

Введення воєнного стану здійснюється виключно у випадках негайної загрози для безпеки та стабільності країни. Це дозволяє ефективно та швидко реагувати на критичні ситуації.

Головною метою введення воєнного стану є підтримання порядку та безпеки в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Це дає владі необхідні повноваження для забезпечення національної безпеки. Встановлення механізмів для поступового відмінення воєнного стану після усунення загрози та відновлення стабільності дозволяє країні швидко повернутися до нормального режиму функціонування. Визначення чітких обмежень та умов для використання повноважень, наданих воєнним станом служить гарантією від зловживання влади та збереження прав і свобод громадян. Включення механізмів для залучення парламенту у вирішення питань, пов'язаних із введенням та продовженням воєнного стану забезпечує демократичний контроль та обмежує можливість надмірного вживання силових заходів. Чітке

визначення строків та обмежень для конкретних повноважень, що надаються воєнним станом допомагає уникнути продовження воєнного стану поза необхідність. Забезпечується відкритість та регулярне інформування громадськості про хід введення воєнного стану та призначення його тимчасового характеру.

Всі ці заходи спрямовані на те, щоб воєнний стан був ефективним і тимчасовим інструментом для реагування на кризові ситуації без зловживання владою та порушення прав громадян.

Однією з основних особливостей воєнного стану є можливість тимчасового обмеження деяких прав і свобод громадян з метою забезпечення безпеки та ефективного ведення війни чи протидії загрозам. Чітка декларація обмежень визначає конкретні права та свободи, що можуть бути тимчасово обмежені у зв'язку з воєнним станом. Введення обмежень відбувається лише у тому обсязі, який необхідний для протистояння конкретній загрозі безпеці та забезпечення ефективного ведення війни. Встановлюються чіткі принципи та критерії для обмеження конкретних прав та свобод з урахуванням пропорційності та необхідності. Визначення чітких строків, на які встановлені обмеження гарантує, що обмеження прав є тимчасовими та обмеженими у часі. Забезпечуються можливості судового контролю за обмеженнями прав та свобод. Суд повинен мати можливість перевірити законність та обґрунтованість обмежень.

Деякі права можуть бути визнані невід'ємними та незалежними від обставин введення воєнного стану. Тому органи місцевого самоврядування

мають гарантувати збереження захисту основних прав, навіть у воєнний період. Обмеження прав та свобод повинно здійснюватися виключно на підставі закону та відповідати конституційним стандартам. Влада має гарантувати, що навіть при обмеженні деяких прав та свобод, гідність та недоторканість особи залишаться невід'ємними. При обмеженні прав громадян має відбуватися активне інформування щодо причин та строків їх чинності. Здійснення обмежень проводиться таким чином, щоб уникнути дискримінації та забезпечити соціальну справедливість.

Обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану повинні бути обґрунтованими, тимчасовими та обмеженими необхідністю для забезпечення національної безпеки та ефективного ведення війни.

Воєнний стан передбачає збільшення ролі центральних владних органів, а іноді і призначення військового командування для управління регіонами. Це може включати призначення комендантських годин, введення контролю над засобами масової інформації та інші обмеження [31].

Введення практики призначення військових командувачів для управління регіонами або містами є розповсюдженою у період воєнного стану. Ці командувачі отримують широкі повноваження та відповідальність за збереження порядку та безпеки.

Збільшується роль центральних владних органів за рахунок розширення їх повноважень у вирішенні питань, пов'язаних із забезпеченням безпеки та управлінням в умовах воєнного стану. Введення комендантської години як заходу для контролю за рухом осіб та транспорту в певний період часу

дозволяє зменшити ризик непередбачених подій у певний період доби.

Відбувається тимчасове призупинення чи контроль над засобами масової інформації для уникнення поширення неправдивої чи шкідливої інформації, яка може загрожувати національній безпеці та встановлюються обмеження на свободу слова з метою запобігання розповсюдженню пропаганди, що може загрожувати стабільності та безпеці.

Забезпечується централізована координація дій усіх рівнів влади та залучених структур для ефективного реагування на загрози, що веде за собою здійснення централізованої розподілу ресурсів, включаючи гуманітарну допомогу, для ефективного вирішення гострих проблем.

Тимчасове обмеження політичних прав та активності політичних партій забезпечує стабільність та уникнення внутрішніх конфліктів. Тимчасово вводиться обмеження на проведення громадських заходів та зборів для запобігання несанкціонованим акціям та конфліктам. Встановлюється централізований військовий контроль над рухом військ та зброї для координації оборонних заходів.

Ці заходи спрямовані на забезпечення ефективного ведення воєнного стану та збереження стабільності в умовах загрози національній безпеці.

Воєнний стан надає владним органам «розширені повноваження для забезпечення безпеки, введення обмежень і контролю над різними аспектами життя суспільства для негайного та ефективного реагування на надзвичайні ситуації та загрози безпеці» [31]. Вводяться повноваження для контролю за рухом населення, включаючи обмеження переміщення осіб та транспорту з

метою забезпечення безпеки та порядку.

Органами місцевого самоврядування надається повноваження на введення суворого контролю над роботою засобів масової інформації для уникнення розповсюдження небажаної інформації та збереження стабільності. Надаються повноваження для мобілізації ресурсів, включаючи людські, фінансові та матеріальні, для потреб оборони та управління кризовою ситуацією. Вводяться спеціальні заходи з безпеки, таких як зміни у правовому полі, щоб забезпечити ефективну боротьбу з загрозами. До повноважень владних органів також входить регулювання економіки, включаючи контроль за виробництвом та розподілом ресурсів в умовах воєнного стану.

Додатково, встановлюється кримінальна відповідальність за порушення воєнного стану, що сприяє забезпеченню ефективного контролю та покарання за подібні порушення.

Ці заходи спрямовані на забезпечення ефективного управління та збереження безпеки в умовах воєнного стану, враховуючи особливості кризових ситуацій.

В разі введення воєнного стану можуть застосовуватися суворі заходи, такі як переміщення громадян від зон дій воєнного стану, цензура, обмеження на право зборів і інші заходи для забезпечення безпеки.

Евакуація та переміщення громадян: Забезпечення можливості евакуації та переміщення громадян з зон дій воєнного стану з метою забезпечення їхньої безпеки та запобігання постраждання.

Цензура та контроль над інформацією: Введення суворої цензури та

контролю над інформацією для уникнення розповсюдження небажаної та шкідливої інформації, яка може загрожувати безпеці.

Обмеження права на збори: Тимчасове обмеження права на масові збори громадян для запобігання несанкціонованим акціям та забезпечення громадської безпеки.

Обмеження на свободу руху: Введення обмежень на свободу руху громадян та транспорту з метою контролю та уникнення небезпеки.

Обмеження на право володіння та носіння зброї: Тимчасове обмеження права на володіння та носіння зброї для забезпечення громадської безпеки та запобігання можливим конфліктам.

Введення комендантської години: Встановлення комендантської години для обмеження руху та активності громадян у певний період доби.

Мобілізація праці та ресурсів: Введення суворих заходів щодо мобілізації праці та ресурсів для потреб оборони та управління кризовою ситуацією.

Призупинення політичних активностей: Тимчасове призупинення політичних активностей та обмеження політичних прав для забезпечення стабільності та уникнення внутрішніх конфліктів.

Введення військового контролю: Здійснення військового контролю над територією з метою ефективного реагування на загрози та координації оборонних заходів.

Кримінальна відповідальність за порушення воєнного стану: Запровадження жорсткої кримінальної відповідальності за порушення

воєнного стану та встановлення ефективного механізму покарання.

Ці суворі заходи призначені для забезпечення безпеки та ефективного управління у надзвичайних ситуаціях, пов'язаних із воєнним станом.

Під час воєнного стану владні органи зобов'язані забезпечити контроль і звітність за своєю діяльністю. Це може включати інформування громадськості та інших гілок влади про ситуацію.

Органи влади зобов'язані проводити регулярні брифінги для інформування громадськості про ситуацію, заходи, які приймаються та інші важливі аспекти воєнного стану. Забезпечується доступ до засобам масової інформації до достовірної та важливої інформації для того, щоб громадськість мала можливість отримувати актуальну інформацію.

Проводяться спеціальні засідання та комітети у парламенті для обговорення ситуації, прийнятих заходів та необхідності подальших дій. Крім цього подаються звіти та інформаційні заяви президентів як верховному командувачу та главі держави щодо розвитку подій.

Публікація офіційних документів, таких як декрети, укази та інші нормативні акти, відіграє важливу роль у введенні та управлінні воєнним станом. Ці офіційні декрети та укази визначають правила та обмеження, які діють під час воєнного стану.

Оприлюднення звітних документів є не менш важливою складовою управління воєнним станом. Підготовка та публікація цих документів дозволяє відстежувати ефективність та результативність заходів, які були вжиті під час воєнного стану. Звітні документи надають громадськості та

зацікавленим сторонам об'єктивну інформацію про хід та результати управлінських рішень в умовах воєнного стану.

Залучення незалежних експертів є ключовим аспектом управління воєнним станом. Експертні оцінки дозволяють отримати об'єктивні висновки щодо ефективності заходів, вжитих під час воєнного стану, та їх впливу на загальну ситуацію. Паралельно з цим, проведення парламентських слухань, участь у яких беруть експерти, створює платформу для обговорення поточної ситуації та обґрунтування пропозицій щодо подальших кроків. Такий підхід сприяє не лише забезпеченню об'єктивності оцінок, а й врахуванню різноманітних точок зору при ухваленні рішень в умовах воєнного стану.

Створення комітетів з контролю, зокрема комітетів з правопорядку та безпеки, є важливим етапом в управлінні ситуацією воєнного стану. Ці спеціальні комітети призначені для постійного та систематичного контролю за діяльністю в умовах воєнного стану. Вони відіграють ключову роль у визначенні ефективності заходів, прийнятих для забезпечення безпеки та підтримання правопорядку. Формування таких комітетів забезпечує сталу обізнаність та глибокий аналіз ситуації, що є важливим для прийняття обґрунтованих та ефективних рішень в умовах воєнного стану.

Міжнародна звітність в умовах воєнного стану включає в себе кілька ключових елементів. По-перше, важливо надавати повідомлення міжнародним партнерам та організаціям щодо поточної ситуації та заходів, що приймаються. Це сприяє обміну інформацією та взаєморозумінню між країнами та міжнародним співтовариством.

По-друге, для об'єктивності та ширшого розуміння ситуації може здійснюватися запрошення міжнародних експертів для проведення оцінок. Участь зовнішніх фахівців допомагає отримати об'єктивний погляд на ситуацію та ефективність застосованих заходів. Крім того, важливо вести роботу з міжнародними організаціями для забезпечення міжнародної звітності та спільного вирішення проблем. Такий підхід дозволяє створити єдиночасні стандарти та спільні стратегії управління в умовах воєнного стану.

Ці заходи спрямовані на забезпечення відкритості, прозорості та відповідальності органів влади під час воєнного стану перед різними аудиторіями, включаючи громадськість та інші гілки влади.

Важливо враховувати, що впровадження воєнного стану є екстремальним заходом і має відбуватися відповідно до законів та норм міжнародного права.

Особливості воєнного стану вимагають негайної реакції на загрозу, підтриманні порядку. Правове обмеження повноважень, залучення парламенту, чітке визначення строків та обмежень, а також відкритість та інформування громадськості є ключовими елементами цих особливостей. Ці аспекти гарантують, що воєнний стан застосовується тимчасово, ефективно та з дотриманням прав і свобод громадян.

У підсумку, воєнний стан є складним та важливим елементом правового режиму, сутність якого полягає в наданні владі спеціальних повноважень для протидії збройній агресії та забезпечення національної безпеки в надзвичайних обставинах. Правовою базою введення воєнного стану в

Україні є Конституція, відповідний закон та указ Президента. Процедура введення передбачає рішення Ради національної безпеки, ухвалення указу Президента, його затвердження Верховною Радою та оголошення через ЗМІ. Під час воєнного стану влада, включаючи Президента, Верховну Раду та інші органи, отримують розширені повноваження, а військове командування може вводити обмеження та заборони. Правосуддя на території воєнного стану здійснюється судами, і забороняється створення спеціальних судів. Введення тимчасових обмежень на права та свободи громадян включає проведення перевірок та обмежень лише в умовах визначеної території та строку. Припинення воєнного стану передбачає його завершення строком або рішенням Президента за умови усунення загрози. Загалом, воєнний стан – це комплексний механізм, спрямований на захист держави в надзвичайних умовах.

1.3. Нормативно-правові аспекти впровадження воєнного стану в Україні

Відповідно до чинного законодавства України, встановлюється, що «воєнний стан – це спеціальний правовий режим, який застосовується в Україні або в окремих її регіонах у випадках збройної агресії, загрози нападу чи інших ситуацій, які ставлять під загрозу державну незалежність, територіальну цілісність та загальну безпеку» [31]. Введення воєнного стану передбачає делегування відповідних повноважень владі, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого

самоврядування для забезпечення ефективної реакції на загрози та обмеження конституційних прав громадян та юридичних осіб.

Конституційні засади введення воєнного стану в Україні знаходять своє відображення в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» [34]. Згідно з цією статтею, воєнний стан може бути введений лише на підставі рішення Верховної Ради України за пропозицією Президента України. Верховна Рада має визначити термін введення воєнного стану та здійснити підтвердження продовження його дії. Така конституційна рамка гарантує важливий механізм демократичного контролю та збалансованого використання повноважень під час введення воєнного стану.

Пропозиція Президента про введення воєнного стану визначає активну участь глави держави в цьому процесі. Президент України може висловити пропозицію Верховній Раді щодо введення воєнного стану. Такий механізм враховує важливість виконавчої гілки влади та особисту відповідальність президента при управлінні кризовими ситуаціями. Окрім цього такий підхід дає можливість представникам народу активно брати участь у важливому рішенні та забезпечує легітимність та широку громадську підтримку введення воєнного стану.

Термін введення воєнного стану визначається Верховною Радою. У випадку, якщо ситуація вимагає продовження воєнного стану, це може бути реалізовано через нове рішення Верховної Ради.

Введення воєнного стану може супроводжуватися «обмеженням деяких прав і свобод громадян» [33]. Ці обмеження визначаються законом та не

можуть суперечити основним правам і свободам, зазначеним у Конституції.

За воєнного стану владні органи мають право вживати заходів для забезпечення безпеки та порядку, включаючи мобілізацію, введення комендантської години, контроль над засобами масової інформації, обмеження права на збори тощо.

Введення воєнного стану передбачає зобов'язання владних органів інформувати громадськість та інші гілки влади про ситуацію та заходи, прийняті під час воєнного стану; встановлення спеціального правового режиму на території, де він діє, та може включати в себе розгляд справ військовими трибуналами та інші особливості.

Ці правові аспекти визначають законодавчий порядок введення воєнного стану в Україні та обмеження, які можуть супроводжувати цей режим.

Отже, воєнний стан в Україні є особливим правовим режимом, який встановлюється в разі збройної агресії, загрози нападу або інших ситуацій, що ставлять під загрозу державну незалежність, територіальну цілісність та загальну безпеку. Введення воєнного стану дозволяє делегувати владі та військовим органам необхідні повноваження для ефективної реакції на загрози, включаючи обмеження конституційних прав громадян і юридичних осіб. В період воєнного стану тимчасово обмежуються конституційні права і свободи, такі як таємниця телефонних розмов, недоторканність житла, свобода пересування і самовираження. Встановлено також, що введення воєнного стану може бути продовжено на різний строк за рішенням влади.

Висновки до першого розділу

Досліджуючи теоретичні аспекти місцевого самоврядування та воєнного стану в Україні, ми дійшли наступних висновків. В опрацьованій науковій літературі визначено основні аспекти місцевого самоврядування, такі як децентралізація влади, самостійність та відповідальність місцевих органів. Було висвітлено принципи місцевого самоврядування, які включають принципи самостійності, самовладування, територіальної громади та правового регулювання.

Ми розглянули правовий режим воєнного стану в Україні, який визначається законодавством та є обмеженим за терміном та територією. Як результат, у розділі виділено основні особливості воєнного стану, включаючи можливість обмеження громадянських прав та свобод, залучення Збройних Сил та введення особливого порядку.

Розглянуто нормативні акти, які регулюють впровадження воєнного стану в Україні, включаючи закони та розпорядження Президента та підкреслено необхідність наявності чіткої та прозорої правової бази для ефективного управління в умовах воєнного стану.

Цей розділ створює теоретичну основу для подальшого розгляду взаємодії місцевого самоврядування та воєнного стану в контексті української дійсності. Представлені висновки визначають ключові поняття та аспекти, які будуть подальшим об'єктом конкретного аналізу та розгляду в наступних розділах дослідження.

РОЗДІЛ 2

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

2.1. Лімітування прав місцевого самоврядування під час воєнного стану

Порушення прав місцевого самоврядування під час воєнного стану представляють суттєвий аспект у контексті взаємовідносин між центральною владою та регіональними органами влади в умовах кризового становища. У разі введення воєнного стану в Україні, низка змін та обмежень, які торкаються місцевого самоврядування, може викликати серйозні наслідки для демократичних принципів та ефективності системи управління на рівні регіонів та міст.

Одним з таких викликів є однаковий підхід до розмежування повноважень місцевих рад як на територіях, де ведуться бойові дії, так і на територіях, де такі дії не ведуться. Застосування такого єдиного підходу не дає змоги реагувати на потреби територій, що знаходяться під окупацією, та утруднює ведення діяльності через додаткові обмеження місцевими радами, що не знаходяться у зоні бойових дій.

Зокрема, наразі усі «територіальні громади України можна поділити на три типи:

- територіальні громади, де бойові дії не ведуться;
- територіальні громади, які знаходилися під окупацією, та на яких велися

бойові дії, але наразі такі громади є звільненими від окупації;

- територіальні громади, де ведуться бойові дії та які знаходяться під окупацією» [39].

Очевидно, що, виходячи з різної ситуації на вказаних вище територіях, політика щодо їх діяльності під час режиму воєнного стану має враховувати ці особливості.

На сьогодні законодавство не врегулювало функціонування громад у різному статусі. Зокрема, прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [33] щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» не містить положень, що вказували б на відмінності територіальних громад, що функціонують у зоні бойових дій чи під окупацією, та тих, де бойові дії не ведуться.

Разом із тим, склалася ситуація, коли під час режиму воєнного стану відповідно до Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» [33] паралельно з органами місцевого самоврядування діють тимчасові органи виконавчої влади – військові адміністрації, що утворені Указом Президента України від 24.02.2022 № 68/2022.

«Військові адміністрації, залежно від території, на якій вони діють, поділяються на:

- обласні;
- районні;

- населені пункти (одного чи декількох населених пунктів (сіл, селищ, міст)» [21].

Враховуючи вищезазначене, видається спірним статус утвореної Указом Президента України № 68/2022 Київської міської військової адміністрації. Місто Київ як столиця України має спеціальний статус, що визначається Конституцією України та Законом України від 15.01.1999 № 401-XIV «Про столицю України – місто-герой Київ». Закон України № 389-VIII «не виділяє місто Київ як окрему територіальну одиницю поряд з областями та районами, в якій військова адміністрація може бути утворена для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку» [33].

Тому можна припустити, що військова адміністрація у місті Києві може бути утворена лише як військова адміністрація населеного пункту, тобто у випадку нездійснення Київською міською радою та/або виконавчим органом Київської міської ради (Київською міською державною адміністрацією) покладених на них Конституцією та законами України повноважень (у тому числі внаслідок фактичного саморозпуску або самоусунення від виконання своїх повноважень, або їх фактичного невиконання, або припинення їх повноважень згідно із законом). Зважаючи на те, що наразі Київська міська рада продовжує здійснювати, а виконавчий орган Київської міської ради (Київська міська державна адміністрація) до набуття статусу Київської міської військової адміністрації здійснювала свої встановлені Конституцією та законами України повноваження, то утворення Київської міської військової

адміністрації може вважатися юридично проблемним [21].

Що стосується повноважень військових адміністрацій, які вони здійснюють в областях, де не велися бойові дії, тут також можуть виникати колізії.

По-перше, «всі військові адміністрації мають повноваження щодо запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану» [33], визначених статтею 8 Закону України No 389-VIII, «разом з військовим командуванням самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування» [33].

До таких заходів, наприклад, належать:

- «запровадження трудової повинності для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану» [34];
- «використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміна режиму їхньої роботи, проведення інших змін виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю» [34];
- «примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку з виданням про це відповідних документів встановленого зразка» [34];

- «у разі потреби – проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України» [34];
- «регулювання у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботи підприємств, установ і організацій» [34];
- «у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану – вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронного комунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури, комп'ютерів, а також у разі потреби інших технічних засобів зв'язку» [34];
- «встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ, тощо» [34].

По-друге, районні та обласні військові адміністрації здійснюють на відповідних територіях повноваженнями місцевих державних адміністрацій, тобто місцевих органів виконавчої влади.

По-третє, згідно із Законом України № 389-VIII «районні та обласні військові адміністрації, утворені у зв'язку з нескликанням сесії відповідно районної, обласної ради» [33] у встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» строки, також здійснюють додаткові повноваження щодо:

– «складання та затвердження відповідно районних, обласних бюджетів, внесення змін до них, затвердження звітів про їх виконання; розподілу переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення» [33];

– «здійснення управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад (крім вирішення питань відчуження, у тому числі шляхом приватизації, таких об'єктів); призначення і звільнення їх керівників» [33];

– «вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин (крім вирішення питань відчуження з комунальної власності земельних ділянок)» [33];

– «вирішення згідно із законом питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів відповідно районного, обласного значення, а також про скасування такого дозволу» [33];

– «встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зон санітарної охорони джерел водопостачання, обмеження або заборони використання підприємствами питної води у промислових цілях» [33];

– «прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, боротьби зі стихійним лихом, епідеміями» [33];

- «встановлення посиленої охорони важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, які забезпечують життєдіяльність населення» [33];
- «прийняття рішень про звернення до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад у сфері їх спільних інтересів» [33];
- заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби зі злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території;
- «встановлення у порядку та межах, визначених законодавством, тарифів на житлово-комунальні послуги» [33];
- «прийняття рішень про заборону торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі» [33].

Зазначені вище повноваження також виконуються органами місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» [31].

Таким чином, це може призвести до виникнення ситуації двовладдя, коли попри пропуск встановленого Законом строку на скликання сесії відповідні районні та обласні ради все ж зберуться та будуть реалізовувати встановлені законодавством повноваження, але утворені районні, обласні військові адміністрації все одно почнуть самостійно реалізовувати додаткові

повноваження, встановлені частиною третьою статті 15 Закону No 389-VIII [21].

По-четверте, «військові адміністрації населених пунктів поряд з повноваженнями щодо заходів правового режиму воєнного стану мають власну властиву лише їм компетенцію, перелік яких визначений частиною другою статті 15 Закону No 389-VIII» [33].

При визначенні статусу військових адміністрацій та обсягу їх повноважень, важливо враховувати досвід регулювання військово-цивільних адміністрацій, що діяли з 2015 року у Донецькій та Луганській областях. Їх статус та повноваження були встановлені Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03.02.2015 No 141-VIII, відповідно до якого «військово-цивільні адміністрації можуть утворюватися для виконання повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції» [12].

Пояснювальна записка до законопроекту передбачала, що «мета його прийняття та сама, що і при утворенні військових адміністрацій наразі» [12]. Зокрема, законопроектом планувалося «створити умови для забезпечення життєдіяльності відповідних територіальних громад, вирішення питань місцевого значення шляхом установаження особливого порядку здійснення окремих повноважень органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських рад, їх виконавчих органів, обласних, районних рад) у районі проведення антитерористичної операції у разі, коли відповідні органи

місцевого самоврядування такі повноваження не здійснюють або самоусунулися від їх виконання» [12].

Таким чином, у Донецькій та Луганській областях станом на 19 лютого 2022 року були створені та діяли 19 військово-цивільних адміністрацій. Одночасно їх наявність у двох вищезазначених областях протягом усього періоду призвела до того, що місцеве самоврядування було практично усунуто від виконання повноважень. Зокрема, постановою від 8 серпня 2020 року No 161 Центральна виборча комісія встановила неможливість проведення перших виборів депутатів окремих сільських, селищних, міських рад Донецької і Луганської областей та відповідних сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2020 року, визначивши їх переліки. Центральна виборча комісія базувала своє рішення [41] на положеннях пункту 7 частини першої статті 205 Виборчого кодексу України, пункту 1 частини третьої статті 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», та на підставі висновків Донецької обласної державної адміністрації – обласної військово-цивільної адміністрації (лист від 5 серпня 2020 року No 0.1/20-4177/4-20) та Луганської обласної державної адміністрації - обласної військово-цивільної адміністрації (лист від 6 серпня 2020 року No 1/01.01-09-3409).

Експерти зазначають, що «така ситуація вплинула на спроможність місцевого самоврядування у двох областях» [4]. Усі ці «території, де функціонували військово-цивільні адміністрації, були позбавлені можливості брати участь у процесах децентралізації та пов'язаних з нею реформах. І хоча

повноваження військово-цивільних адміністрацій майже повністю відповідали тим, якими наділені органи місцевого самоврядування, та все ж різниця існує» [4]:

По-перше, «військово-цивільні адміністрації є органами виконавчої влади, а тому підзвітні Президенту України як тому, хто їх утворює. У той же час органи місцевого самоврядування представляють інтереси жителів відповідної території, а тому є ближчими для комунікації з населенням. Інструменти місцевої демократії не застосовуються, коли діють військово-цивільні адміністрації, адже у цьому немає потреби. За умови діяльності органів місцевого самоврядування рішення приймаються депутатами обласної, міської, селищної чи сільської ради колегіально» [4]. Коли діє військово-цивільна адміністрація, рішення приймає одноосібно її керівник, таким чином не враховуючи плюралізм думок.

По-друге, є певні відмінності щодо управління майном чи землею. «Військово-цивільні адміністрації не мають повноважень відчужувати майно та землю територіальної громади, передавати в іншу власність чи продавати, лише здавати в оренду терміном до 5 років. Повне управління майном може здійснюватися тільки органами місцевого самоврядування та обраної місцевої ради» [4].

Однак, врегулювання відносин між військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування залишається одним з найбільш гострих питань. Керівництво окремих військових адміністрацій вирішило, що в їхній компетенції в перший же день повномасштабної війни своїми першими

розпорядчими документами «припинити повноваження районних рад, їх виконавчих апаратів, посадових та службових осіб місцевого самоврядування, які працюють в її органах» (до прикладу: розпорядження No 1 від 24.02.2022 року начальника Червоноградської районної військової адміністрації [23]).

Інші ж районні військові адміністрації вирішили, що вони вправі припинити повноваження значно пізніше після запровадження воєнного стану. Відповідний наказ начальника Стрийської районної військової адміністрації за No 37 був прийнятий 11.03.2022 року [40], однак з вказівкою на припинення повноважень районної ради, починаючи з 24.02.2022. Станом на сьогодні такі дії про «самовільне припинення повноважень місцевого самоврядування оскаржуються в судовому порядку» [54]. Це є правильним підходом, адже ситуація, за якої тимчасовий орган державної влади своїм розпорядженням припиняє повноваження органу місцевого самоврядування прямо суперечить статті 19 Конституції України.

Так, з 00 год. 00 хв. 20.05.2022 року вказаний вище Закон України No 7269 набрав чинності і саме практика його застосування вже підтверджує, що районні та обласні ради продовжують здійснювати свої повноваження [54].

У перший же день набрання чинності змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [33] районні та обласні ради проводили свої сесії. Так, 20.05.2022 року на дванадцятій сесії Рівненської обласної ради депутатами було затверджено звіт про виконання обласного бюджету у Рівненській області за 2021 рік, погоджено «ліміти на спеціальне використання лісових ресурсів при здійсненні побічних лісових користувань,

заготівлі другорядних лісових матеріалів; врегульовано питання сільськогосподарських підприємств області, що здійснюють господарську діяльність на поліських територіях; передано матеріальні цінності у зв'язку з воєнним станом; вирішено орендні питання, тощо» [45].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що сесія ради скликається в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал. Тому найближчим часом будуть проведені десятки сесій районними та обласними радами, які вкотре підтвердять озвучену вище позицію – законопроект № 7269 «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [33] щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» не позбавляє повноважень районних чи обласних рад здійснювати свої повноваження у зв'язку з запровадженням воєнного стану та утворенням військових адміністрацій [54].

Разом із тим, за результатами проведених експертних інтерв'ю, про які йдеться далі по тексту, респонденти відзначали, що правова невизначеність щодо обсягу повноважень органів місцевого самоврядування та їх статусу була основним викликом. Адже вона впливала на можливість прийняття рішень, які були критичними у перші дні після початку воєнних дій.

Наразі лишається неврегульованим статус тих територіальних громад, які перебувають під російською окупацією. Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій України регулярно публікує перелік територіальних громад, що розташовані в районах проведення воєнних (бойових) дій, або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні

(блокуванні). Такі накази Міністерства видаються з метою оформлення виплат внутрішньо переміщеним особам. Разом із тим, законодавчо статус територіальних громад, які перебувають в тимчасовій окупації, не є визначеним. Відповідно, складається ситуація, за якої у голів зазначених громад немає чітких орієнтирів як діяти у ситуації окупації. З інтерв'ю з керівництвом територіальних громад, у яких ведуться бойові дії, та які включені до переліку Міністерством реінтеграції тимчасово окупованих територій України, впливає, що «внесення громади до переліку не впливає на жодні повноваження чи зміну статусу. Основною метою є надання можливості жителям таких громад зареєструватися як внутрішньо переміщені особи та отримати відповідні виплати» [45].

Така ситуація видається потенційно ризиковою. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного часу» «у разі неможливості здійснення місцевою радою своєю діяльності, у конкретній громаді з переліку може бути створена військова адміністрація населеного пункту» [33]. Натомість наказ Міністерства реінтеграції тимчасового окупованих територій не є достатнім нормативно-правовим актом, що мав би регулювати статус територій.

Відповідно, такий статус мав би бути визначений Кабінетом Міністрів України, оскільки це належать до повноважень Уряду. Належною процедурою було б закріплення Кабінетом Міністрів України на час дії режиму воєнного стану різних статусів територіальних громад, залежно від того чи ведуться там бойові дії чи ні. На основі такого розмежування вже

Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій публікувало б та оновлювало перелік таких громад.

Варто зазначити, що протягом квітня та травня 2022 року указами Президента України було створено всього три військові адміністрації населених пунктів. Загалом, питання створення військових адміністрацій у конкретній громаді потребує детального вивчення та аналізу зі сторони обласних військових адміністрацій.

З метою вивчення основних проблем, з якими наразі стикаються територіальні громади в Україні, Міністерство розвитку громад та територій України спільно з Проектом USAID «ГОВЕРЛА» провели опитування органів місцевого самоврядування громад щодо визначення конкретних проблемних питань, які потребують першочергового вирішення на рівні державної виконавчої влади.

Опитування тривало з 6 по 12 травня 2022 року. В ньому взяли участь 537 респондентів з 23 областей України. «У 431, серед опитаних територіальних громад, військові дії не відбувалися; у 68 – велись військові дії або громади перебували в окупації, у 26 громадах ведуться на сьогоднішній день бойові дії або вони перебувають в тимчасовій окупації» [43].

Серед найбільш поширених проблемних питань функціонування місцевого самоврядування первинного рівня в умовах воєнного стану – «питання наповнення місцевих бюджетів та здійснення їх видатків, а також питання, пов'язані із соціальним та забезпеченням потреб внутрішньо

переміщених осіб» [39].

Варто зазначити, що така кількість учасників має причиною високий відсоток відмов. Зокрема, більшість керівництва територіальних громад, які були запрошені до участі у дослідженні, відмовилися або не відповіли на такий запит. Припущенням може бути висока зайнятість керівництва громад у нинішніх умовах, оскільки виклики, що вказані нижче, потребують залученості весь час та оперативної організації роботи у відповідній громаді. Ще одним припущенням може бути побоювання розкрити інформацію, що належить до таємної, оскільки одним з пріоритетів для громад наразі є заходи з національної безпеки та оборони на місцевому рівні.

Одна з громад, що взяла участь у дослідженні, знаходиться близько до зони проведення бойових дій, інші знаходяться на території, де бойові дії не ведуться. Це зумовлює певну специфіку в організації роботи у громаді. Якщо «громади, що перебували під окупацією, мають за пріоритети надання гуманітарної допомоги та відбудову інфраструктури, то громади, де бойові дії не відбувалися, зіштовхнулися з викликом прийняття внутрішньо переміщених осіб та організації допомоги для них» [37].

Один з викликів, який постав перед усіма громадами з початку воєнних дій, був пов'язаний зі складністю надання соціальних послуг жителям громади. Багато працівників відділів виїхали в інші громади, рятуючись від воєнної агресії. Одночасно усі реєстри були закриті, і неможливо було зареєструвати чи змінити місце проживання для жителів та гостей громад. «Досить часто у громадах, що знаходяться у зоні бойових дій, була відсутня

електроенергія, що також унеможливило надання послуг. Таким чином, певний період після 24 лютого надання соціальних послуг було недоступне, однак наразі консультування з соціальних питань відновилося. Окрім того, у громадах, що прийняли внутрішньо переміщених осіб, викликом є надання соціальних послуг у більшому масштабі, оскільки кількість населення громади зростає» [37].

Важливим є і те, що для громад наразі є можливість проводити засідання виконавчого комітету дистанційно, що є однією з найбільш корисних норм в умовах воєнного часу. Також зміни, що дозволяють бюджетні питання вирішувати на засіданні виконавчого комітету, а не на сесії місцевої ради, пришвидшили процедуру і дали змогу оперативно перерозподілити кошти місцевого бюджету. Інші громади проводять засідання сесії очно, однак регулярно. Перевагою в нинішніх умовах для органів місцевого самоврядування є можливість самостійно вирішувати питання щодо кількості та частоти таких засідань, а, відповідно, швидко реагувати на будь-які зміни.

У громадах також відзначили, що взаємодія із військовою адміністрацією в основному відбувається з питань надання гуманітарної допомоги для громади. Така взаємодія побудована ефективно і жителі громади мають змогу отримати все найнеобхідніше. Разом із тим, виникають і ситуації, що потребують вирішення військовою адміністрацією.

Зокрема, незважаючи на те, що деякі громади знаходяться у прифронтовій зоні, у першому переліку громад, що розташовані в районах

проведення воєнних (бойових) дій, або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), затвердженому Міністерством реінтеграції тимчасового окупованих територій, громада була відсутня. Відповідно, жителі громади не могли отримати виплати як внутрішньо переміщені особи. У зв'язку з цим керівництво громади звернулося до військової адміністрації з метою з'ясувати це питання, яке згодом було вирішено. Таким чином, у цій ситуації військова адміністрація не володіла повною та достатньою інформацією про територіальні громади в області, що свідчить про необхідність більш тісної взаємодії вказаних вище інституцій.

Недостатню фаховість посадовців військових адміністрацій також підтверджують експерти під час якісних інтерв'ю. Наприклад, «в окремих областях наказами військових адміністрацій територіальні громади зобов'язували здійснювати певні заходи всупереч Бюджетному кодексу» [44]. Зокрема, поховання учасників бойових дій за рахунок місцевих бюджетів громад, тоді як стаття 90 Бюджетного кодексу України це визначає в повноваженнях обласних бюджетів.

Окрім того, взаємодія військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування відбувалася у першу чергу стосовно питань, що пов'язані із забезпеченням безпеки та оборони у громаді. Якщо територіальні громади продовжували виконувати свої «звичні» функції, у сфері забезпечення безпеки функції для них були новими. Зокрема, це стосувалося «формування підрозділів територіальної оборони, будівництва фортифікаційних споруд, патрулювання, тощо» [1].

Зокрема, особливою проблемою для органів місцевого самоврядування є відсутність чіткої законодавчої бази та механізму тимчасового користування майном міста для потреб військових формувань. Приміщення для розміщення військових частин надаються за договором тимчасового користування з поверненням комунальних послуг, але Законом України «Про правовий режим воєнного стану» ця необхідність не регламентується [34].

Загалом причиною також є низька готовність структур цивільного захисту до забезпечення укриття населення, що свідчить про недостатнє забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту. Більшість договорів оренди, які раніше підписували районні ради, не враховували особливості оренди пам'яток пам'ятки. Силами громадян, чиновників і працівників соціальної сфери більшість охоронюваних будівель доведено до стану готовності, а деякі з них тепер мають пройти через суди для відновлення цільового призначення. Найбільш проблемними є приватні будинки, оскільки власники не визнають обов'язку забезпечити доступ і забезпечити готовність житла для цивільних.

Під час інтерв'ю експерти також вказували на труднощі у взаємодії з військово-політичною владою через перекладання військових видатків на органи місцевого самоврядування. Зокрема, будівництво фортифікаційних споруд фактично здійснювалося в рамках заходів територіальної оборони без надання відповідної проектно-кошторисної документації. Ці повноваження нададуть воєнізовані організації, а земля буде належним чином зареєстрована для використання. Водночас варто нагадати, що ще у 2015 році виникли

труднощі в координації між армією та владою при будівництві фортифікаційних споруд, які стали предметом новинних розслідувань [6].

Територіальні громади, особливо ті, що знаходяться на ворожих або окупованих територіях, мають потреби, які в деяких випадках не можуть бути вирішені самостійно, і потребують допомоги відповідних військових органів. Це спостереження може вказувати на тенденцію місцевої влади до централізації, коли проблеми потрібно вирішувати на вищих рівнях.

Важливими питаннями для громади залишаються організація навчального процесу з вересня 2022 року та співпраця з міжнародними донорськими організаціями щодо надання гуманітарної допомоги та будівництва житла для внутрішньо переміщених осіб.

Окремо варто виділити громади, що знаходяться в окупації, адже їх статус відповідно до законодавства залишається невизначеним. Для прикладу розглянемо Станіславську територіальну громаду Херсонської області. Відповідно до наказу Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 14.05.2022 року No 92 усі територіальні громади Херсонської області внесено до переліку громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні). Отже, Станіславська територіальна громада також знаходиться у переліку, оскільки перебуває у тимчасовій окупації. Голова громади Іван Самойленко в інтерв'ю повідомляє, що «сільська рада продовжує працювати, надає послуги жителям громади, видаючи довідки та документи» [18]. Разом із тим, залишається невизначеним чи є повноважною

сільська рада за таких умов і чи збирається вона на сесії для прийняття рішень.

Водночас навіть за авторитетних умов залишається під питанням правова природа рішень сільських комітетів. Крім того, залишається невирішеним питання взаємодії з окупаційною владою. Таким чином, якщо між місцевими радами та тимчасовою окупаційною владою виникають суперечки щодо управління державною власністю в окупованих громадах, наразі немає вказівок чи інструкцій щодо вирішення цих суперечок. Водночас залишаються незрозумілими питання комунікації голів окупованих міст, сіл чи сільських громад з окупаційною владою.

Одним з найбільших викликів відповідно до результатів дослідження, що було проведено, є документація пошкоджень та зруйнованого майна. Необхідним є врегулювання цього питання у тих громадах, де ведуться бойові дії чи які перебувають під тимчасовою окупацією, адже доступ до об'єктів може бути ускладнений, натомість жителям громади необхідно отримати відповідну компенсацію за зруйноване чи пошкоджене майно.

В той же час, голова Станіславської громади повідомляє, що у громаді не створені добровольчі формування для оборони від можливого наступу противника [18]. Враховуючи необхідність захисту громади від військової агресії, такі дії викликають питання щодо неготовності громади до спротиву. Аналогічні питання виникають і щодо інших громад, що знаходяться близько до кордону з Російською Федерацією та Білорусією, та були неготові до опору, оскільки там не були створені добровольчі підрозділи територіальної

оборони.

Реформа децентралізації та місцевого самоврядування надала можливість органам місцевого самоврядування самостійно розпоряджатися фінансовими ресурсами, а саме видатками з місцевого бюджету. Відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» «територіальна громада на своїй території може утворювати декілька добровольчих формувань, з урахуванням ресурсних та людських можливостей» [48].

Формування волонтерів формується зборами ініціативних груп мешканців територіальних громад. Також вони вважаються правомочними, якщо в них беруть участь неменше п'яти осіб, а також командир військових частин Сил територіальної оборони армії України та представники місцевих органів влади відповідних територіальних громад. Тобто, фактично, доформування волонтерських формувань у територіальній громаді можуть приступити п'ять осіб [20]. Тому процедура формування таких формувань спрощена законом.

Загальна чисельність і дислокація ДФТГ визначається командуванням сил територіальної оборони Збройних Сил України, за участю відповідних сіл, селищ і міських рад, і затверджується Верховним Головнокомандувачем ЗСУ. Закон не містить вимоги будь-яким чином реєструвати таку юридичну особу та надавати статус юридичної особи, а процедура утворення таких підрозділів також спрощена [20].

Що стосується фінансування ДФТГ, то відповідно до статті 23 Закону України «Про засади державного спротиву» фінансування та

матеріально-технічна підтримка державного спротиву здійснюватиметься за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевого бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством України [48]. Водночас стаття 91 Бюджетного кодексу України передбачає, що його діяльність та «роботи з територіальної оборони та мобілізаційної підготовки регіонального значення можуть фінансуватися з усіх місцевих бюджетів. Таким чином, можливе фінансування заходів та активностей територіальної оборони з місцевого бюджету» [20].

Для цього територіальна громада повинна була прийняти рішення про внесення змін до рішення про місцевий бюджет відповідної територіальної громади на 2022 рік. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів під час воєнного стану» допускає прийняття таких бюджетних рішень Виконавчим комітетом. Для цього не обов'язково проведення сесій у поточній ситуації. Також можливо проводити засідання виконавчого комітету віддалено [20].

Одним із ключових аспектів є делегування влади в умовах воєнного стану. Влада централізується для забезпечення ефективної реакції на загрози та здійснення оперативного контролю. Однак це може супроводжуватися відсіченням від місцевих органів влади, що піддає сумніву основний принцип місцевого самоврядування.

Децентралізована система самоврядування, яка ґрунтується на принципах автономії та самостійності місцевих органів, стає уразливою під час воєнного стану. Застосування централізованого контролю може призвести

до обмеження повноважень та відсутності відповідних механізмів для прийняття важливих місцевих рішень.

Також важливо враховувати, що воєнний стан супроводжується тимчасовими обмеженнями конституційних прав громадян та юридичних осіб. Це може охоплювати право на свободу слова, зібрань, конфіденційність та інші основні свободи, які є фундаментальними для демократичного суспільства.

Законодавчі ініціативи, які передбачають обмеження виїзду осіб, обранців місцевих органів влади та інших ключових фігур, також варто розглядати в контексті порушення принципів місцевого самоврядування. Це може стати перешкодою для здійснення представниками місцевих громад своїх функцій та взяття на себе відповідальності за долю своїх регіонів у критичний період.

Додатково, важливо відзначити, що введення воєнного стану може призвести до порушення прозорості та відкритості владних структур на рівні місцевого самоврядування. Зменшення механізмів громадського контролю, яке є однією з основних складових демократії, може відбутися через обмеження доступу до інформації та участі громадян у прийнятті рішень.

Також важливим є розгляд можливих тисків на місцевих лідерів та представників самоврядування в умовах воєнного стану. Це може включати адміністративний тиск, санкції чи навіть вислання обраних посадовців. Такі заходи можуть призвести до втрати автономії та самостійності місцевих органів та обранців.

У контексті воєнного стану, особливо важливо враховувати його специфіку та вплив на різні аспекти суспільства. Здійснення ефективного кризового управління не повинно супроводжуватися загрозами для демократичних цінностей та принципів місцевого самоврядування [32].

Крім того, важливим є забезпечення взаємодії між центральною владою та місцевими органами навіть в умовах введення воєнного стану. Діалог, консультації та врахування поглядів регіональних лідерів можуть сприяти більш ефективному управлінню та зменшенню ризику порушення принципів місцевого самоврядування.

Таким чином, під час воєнного стану важливо зберігати баланс між централізацією влади для ефективного управління кризовою ситуацією та збереженням принципів місцевого самоврядування. Необхідно ретельно враховувати можливі наслідки обмежень та розглядати їх у контексті збереження демократичних цінностей та прав громадян на всіх рівнях управління

2.2. Обмеження владних повноважень органів місцевого самоврядування

Введення воєнного стану в країні неминує впливає на роботу та повноваження органів місцевого самоврядування, ставлячи під загрозу основи місцевого самоврядування. Однією з ключових характеристик цього процесу є обмеження владних повноважень органів місцевого самоврядування, які раніше здійснювали великий вплив на прийняття рішень

в своїх територіальних границях.

Під час воєнного стану може статися обмеження владних повноважень органів місцевого самоврядування в зв'язку з необхідністю вжиття екстрених заходів для забезпечення національної безпеки та управління кризовою ситуацією. Пропонуємо розглянути деякі можливі обмеження владних повноважень місцевих органів під час воєнного стану.

У воєнний період централізація прийняття рішень є однією з ключових особливостей, яка дозволяє центральним органам влади більше контролю над ситуацією та забезпечує ефективне ведення війни чи протидії загрозам. Нижче розглянемо це явище детальніше.

Центральні органи влади отримують розширені повноваження щодо прийняття стратегічних рішень у сфері оборони, безпеки та ведення війни. Це включає в себе розгляд і впровадження тактичних та стратегічних планів, організацію військових операцій та вжиття заходів для забезпечення безпеки нації.

У воєнний час центральні владні органи можуть призначати та контролювати розподіл ресурсів, включаючи фінансові, людські та матеріальні ресурси. Це спрямовано на забезпечення ефективного використання ресурсів для ведення військових операцій та забезпечення безпеки.

Органи місцевого самоврядування можуть втрачати частину своєї самостійності та владних повноважень у сферах, пов'язаних з безпекою та обороною. Це може включати підпорядкування місцевих лідерів центральним

військовим командуванням або тимчасовим адміністраторам.

Крім військових аспектів, централізація владних повноважень може також стосуватися рішень з питань громадської безпеки, введення обмежень і контролю для забезпечення порядку в області.

Централізація є необхідною в умовах загрози військової агресії чи інших надзвичайних ситуацій, однак важливо забезпечити баланс між централізацією та збереженням демократичних принципів та прав громадян.

Може бути введено обмеження щодо управління фінансами та бюджетами місцевих органів. Це може включати централізовану або обмежену можливість витрат та розподілу ресурсів.

Введення комендантської години є одним із заходів, які можуть бути впроваджені в умовах воєнного стану для забезпечення безпеки та підтримки громадського порядку. Під час воєнного стану може бути призначений комендант – військовий або цивільний чиновник, відповідальний за введення та забезпечення дотримання комендантської години. Комендантська година передбачає обмеження руху та активності громадян у визначений період часу. Це може бути введено для певних районів чи для всієї території країни. Введення комендантської години пов'язане з метою забезпечення безпеки населення, запобігання безпорядкам та уникнення потенційних загроз. Це може бути пов'язано з воєнними операціями, терористичною загрозою або іншими формами надзвичайних ситуацій. Комендантська година може передбачати винятки для певних категорій осіб, таких як рятувальники, медичний персонал, правоохоронці та інші, які повинні забезпечувати безпеку

та дотримання закону. Органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити виконання встановлених обмежень та сприяти роботі коменданта в управлінні громадським порядком під час комендантської години. Важливим елементом є інформування громадян про введення комендантської години, її терміни та правила дотримання. Це може проводитися через засоби масової інформації, соціальні мережі та інші засоби.

Введення комендантської години є дієвим заходом для забезпечення безпеки та підтримки громадського порядку в умовах воєнного стану, але важливо балансувати ці обмеження з урахуванням прав та потреб громадян.

Цензура та контроль над інформацією – є одним із заходів, які можуть бути прийняті в умовах воєнного стану для забезпечення безпеки та управління інформаційним простором. Центральна влада може встановити цензурні обмеження на засоби масової інформації, такі як газети, телебачення, радіо та інтернет-ресурси. Це може включати обмеження публікацій, репортажів та іншої інформації, яка може ввести в оману або загрожувати безпеці. З метою обмеження розповсюдження небажаної або шкідливої інформації може бути введений контроль за інтернет-ресурсами. Це може включати блокування певних веб-сайтів чи соціальних мереж. Централізоване керівництво інформаційною політикою дозволяє владі керувати повідомленнями, які надходять до громадськості, забезпечуючи вирівнювання інформаційного поля. У воєнний час може бути призначено експертів з інформаційної безпеки, які відповідають за розповсюдження офіційної інформації та контроль за інформаційним простором. З метою запобігання

розголошенню військових та стратегічних інформацій може бути введена заборона для громадян та журналістів розголошувати певні види інформації. Засоби масової інформації можуть піддаватися обов'язковій перевірці перед публікацією для забезпечення відповідності офіційній інформаційній лінії.

Ці заходи, хоча і можуть бути вжиті для забезпечення безпеки та контролю за інформацією в умовах воєнного стану, також можуть породжувати питання щодо свободи слова та доступу до об'єктивної інформації. Забезпечення балансу між безпекою та збереженням громадянських свобод є важливим аспектом управління інформаційним простором в умовах воєнного стану.

Умови воєнного стану можуть супроводжуватися обмеженням прав громадян на проведення зборів, демонстрацій та інших форм громадянської активності на місцевому рівні.

Введення воєнного стану може призвести до призупинення виборчих процесів на місцевому рівні з ряду причин. Нижче розглянемо ці аспекти: Однією з головних причин для призупинення виборів може бути необхідність забезпечення стабільності та безпеки в умовах воєнного стану. Виборчі кампанії та голосування можуть створювати додаткові можливості для нестабільності та конфліктів. Під час воєнного стану уряд може вважати, що призупинення виборчих процесів є необхідним для активного фокусу на припиненні кризи, збереженні безпеки та наданні допомоги постраждалим.

Умови воєнного стану можуть вимагати обмеження свободи дій та агітації, щоб уникнути ризику зростання соціально-політичних напружень, які

можуть виникнути внаслідок виборчих кампаній.

Замість повної заборони, влада може вирішити відстрочити вибори на певний термін, коли ситуація стане більш стабільною та сприятиме проведенню виборів. В умовах воєнного стану може існувати ризик маніпуляцій та використання виборчих процесів як інструменту для досягнення політичних цілей. Заборона виборів може бути спрямована на уникнення цього ризику. У деяких випадках введення воєнного стану може вимагати консолідації влади для ефективного управління ситуацією та забезпечення легітимності прийнятих рішень.

Необхідно враховувати, що призупинення виборів повинно бути тимчасовим заходом, а згодом відновлення демократичних процесів повинно бути основною метою для відновлення сталості та нормального функціонування суспільства. Ці обмеження можуть бути виправданими екстремними обставинами, проте важливо, щоб вони були обґрунтованими, тимчасовими та відповідали принципам законності.

Отже, обмеження владних повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану є необхідною складовою стратегії країни для ефективного вирішення кризових ситуацій. Проте це також створює виклики для збереження балансу між необхідністю централізованого управління та збереженням принципів місцевого самоврядування.

2.3. Роль та діяльність органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану

У контексті воєнного стану, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [33], місцеві органи самоврядування продовжують виконувати повноваження, які надані їм Конституцією України та іншими законами. Водночас, військове командування разом із Міністерством внутрішніх справ та іншими виконавчими органами має забезпечити виконання заходів і повноважень, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», «військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану» [33]:

- 1) «встановлювати (посилювати) охорону об'єктів державного значення, об'єктів державного значення національної транспортної системи України та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів

України» [33];

2) «запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України» [33];

3) «використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю» [33];

4) «примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або

комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка» [33];

5) запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування [33];

6) «встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів» [33];

7) «перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

8) «забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів» [33];

9) «порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і

територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення» [33];

10) «встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан» [33];

11) «регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі» [33];

12) «у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відеоі аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку» [33];

13) «забороняти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а

також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі» [33];

14) «встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України» [33];

15) «вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини» [33];

16) «забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу СБУ чи Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби» [33];

17) «встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ» [33];

18) «встановлювати порядок використання фонду захисних споруд цивільного захисту» [33];

19) «проводити евакуацію населення, якщо виникає загроза його життю

або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення, згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України» [33];

20) «запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами» [33];

22) «вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці» [33];

23) «інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України» [33];

24) «здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості» [33].

У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військовоє командування та військові адміністрації (у разі їх утворення).

На територіях, де діє воєнний стан, з метою забезпечення дії

Конституції та законів України, можуть утворюватися тимчасові державні органи, такі як військові адміністрації. Ці адміністрації можуть утворюватися в одному чи декількох населених пунктах, де органи місцевого самоврядування не виконують свої повноваження через різні обставини [40].

Важливо зазначити, що в умовах воєнного стану військове командування, спільно з військовими адміністраціями, може вводити обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб. Ці заходи правового режиму воєнного стану призначені для забезпечення ефективного функціонування в умовах воєнного стану.

2.4. Взаємодія місцевого самоврядування з центральною владою

В умовах воєнного стану важливе питання взаємодії місцевого самоврядування з центральною владою, оскільки це визначає ефективність управління та забезпечення потреб населення на локальному рівні. Воєнний стан передбачає винятковий контекст, де важливість координації та співпраці між різними рівнями влади стає надзвичайно актуальною.

Місцеве самоврядування, зокрема органи сільського, селищного та міського рівнів, в умовах воєнного стану продовжує виконувати свої функції в рамках покладених на них повноважень. Однак це відбувається в тісній координації з центральною владою, яка має на меті забезпечити ефективність та спрямованість усіх заходів на локальному рівні.

Умови воєнного стану передбачають тимчасове обмеження деяких

повноважень місцевого самоврядування в інтересах ефективного вирішення завдань оборони та безпеки. Військове командування та військові адміністрації, які можуть утворюватися на локальному рівні, співпрацюють із місцевими органами самоврядування для реалізації необхідних заходів.

Центральна влада виступає координатором та постачальником ресурсів, забезпечуючи місцевість необхідними матеріальними, фінансовими та людськими ресурсами для забезпечення безпеки та виконання завдань воєнного стану. Взаємодія полягає в оперативному обміні інформацією, координації дій та прийнятті суворих заходів для забезпечення стабільності та захисту громадян.

Забезпечення зв'язку із громадськістю є ще однією важливою частиною взаємодії. Інформування населення про поточну ситуацію, надання конкретних інструкцій та рекомендацій стає ключовим елементом забезпечення громадської безпеки. Місцеві органи можуть використовувати свою підтримку та авторитет у спільноті для ефективного впливу на ситуацію та мінімізації негативних наслідків воєнного стану для населення [4].

Центральна влада, в свою чергу, повинна забезпечити місцеві органи необхідними ресурсами та інструкціями для виконання своїх функцій. Крім того, важливо створити ефективну систему обміну інформацією між центром та місцевістю, щоб забезпечити швидке реагування на зміни у ситуації.

Однак важливо враховувати, що воєнний стан може призвести до певних труднощів у взаємодії між центральною владою та місцевим самоврядуванням. Тимчасові обмеження, які вводяться для забезпечення

безпеки та оборони, можуть впливати на звичайний порядок справ у громадах.

Окремо пропонуємо зупинитися на питанні взаємодії Верховної Ради з органами місцевого самоврядування.

Місцеві органи самоврядування переважно взаємодіють через асоціації, які можуть бути місцевими чи всеукраїнськими. Останні ефективно захищають інтереси місцевого самоврядування на національному рівні, оскільки мають розширені повноваження. Асоціації створюються органами самоврядування для координації та узгодження їхніх дій в області захисту прав та інтересів територіальних громад (згідно зі статтею 1 Закону України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» далі закон №1275-VI).

Всеукраїнські асоціації беруть активну участь у діяльності консультативно-дорадчого органу з питань місцевого самоврядування при голові Верховної Ради України. Вони також готують висновки до проєктів законів України та інших нормативно-правових актів, пов'язаних з місцевим і регіональним розвитком, включаючи проєкт Закону про Державний бюджет України, зокрема його показники щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів (відповідно до частини 2 статті 14 Закону №1275-VI).

Взаємодія сторін передбачає проведення спільних публічних заходів, засідань, слухань, круглих столів, конференцій тощо. Для вивчення громадської думки можуть проводитися фокус-групи, опитування та інші заходи, які включають у себе співпрацю з регіональними асоціаціями органів місцевого самоврядування. Обговорення одного законопроєкту може

включати різноманітні заходи залучення різної аудиторії [24].

Обидві сторони мають позитивний та негативний досвід у взаємодії. Наприклад, при розгляді законопроекту №7269 «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо функціонування місцевого самоврядування у період воєнного стану» виявилось, що деякі нововведення не дали очікуваного результату для деокупованих громад. Це може вказувати на необхідність більш глибокого аналізу та врахування особливостей конкретних ситуацій.

Процес від реєстрації законопроекту до його ухвалення зайняв більше тридцяти днів, і це було пов'язано з бажанням народних депутатів прискорити прийняття рішення в умовах війни для забезпечення безперервності роботи органів влади.

Взаємодія між комітетами Верховної Ради України (ВРУ) та місцевим самоврядуванням повинна бути конструктивним процесом, де обидві сторони аргументують свої позиції з метою створення суспільно затребуваних законів. Однак реальність не завжди відповідає цій ідеї через вплив ряду факторів.

Проблеми взаємодії з боку місцевого самоврядування полягають у тому, що його інституції не рівняються за впливом комітетам ВРУ. Асоціації органів місцевого самоврядування, якщо незадоволені законопроектом, обмежені у використанні інструментів демократії, оскільки воно обмежує право проведення мирних заходів. Також інституції місцевого самоврядування часто діють розрізнено, конкуруючи між собою та не подаючи спільних звернень до ВРУ.

Деяким асоціаціям органів місцевого самоврядування бракує гнучкості, адже час на проходження та узгодження документів може негативно впливати на комунікацію з комітетами ВРУ та іншими інституціями. Органи місцевого самоврядування також не завжди використовують інструменти впливу на керівництво асоціації для відстоювання законних інтересів.

Отже, в процесі взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування важливо враховувати особливості кожного регіону, його інфраструктури та потреб населення. Тісна взаємодія між місцевим самоврядуванням і центральною владою є ключовим елементом успішної реалізації заходів воєнного стану, спрямованих на забезпечення безпеки та відновлення нормального функціонування суспільства.

Умови воєнного стану ставлять під серйозний виклик систему місцевого самоврядування. Порушення прав, обмеження повноважень та складні умови роботи можуть призвести до значного погіршення якості надання послуг місцевими органами та порушення принципів децентралізації. Для подолання цих викликів необхідно забезпечити ефективну координацію та співпрацю між центральною та місцевою владою, а також забезпечити необхідні ресурси та підтримку для органів місцевого самоврядування.

Висновки до другого розділу

Розділ зосереджується на розгляді ключових аспектів впливу воєнного стану на місцеве самоврядування в Україні. Встановлено, що воєнний стан призводить до обмеження повноважень та прав місцевого самоврядування з

метою забезпечення ефективного управління в умовах кризи. Важливо зберегти баланс між централізованою владою та місцевим самоврядуванням для забезпечення ефективної координації та реагування на виклики.

У розділі проаналізовано конкретні обмеження, які можуть виникнути під час воєнного стану, такі як контроль над фінансами та призначення тимчасових уповноважених осіб. Ми дійшли висновку, що обмеження повноважень повинні бути обґрунтованими та тимчасовими, з урахуванням потреб місцевих громад.

Опрацьовуючи поставлені завдання до даного розділу ми визначили можливий потенціал місцевого самоврядування в умовах воєнного стану для надання швидкої та ефективної відповіді на потреби населення. Таким чином, запропоновано механізми забезпечення співпраці та координації між різними рівнями влади для оптимального реагування на ситуації кризи.

Констатовано, що ефективною є комунікація та взаємодія між органами місцевого самоврядування і центральною владою для успішного управління в умовах воєнного конфлікту. Ми підкреслили, що партнерство та взаєморозуміння є ключовими для успішного вирішення проблем та викликів.

Цей розділ відкриває можливості подальшого вивчення взаємодії місцевого самоврядування та воєнного стану, а також визначає важливі аспекти для розробки ефективних стратегій управління в умовах кризи.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Забезпечення прав та свобод громадян в умовах постконфліктного відновлення

У контексті відновлення громад після скасування воєнного стану виникає ряд проблем та викликів, пов'язаних з забезпеченням прав та свобод громадян. Цей період є ключовим для відновлення нормального функціонування суспільства, але водночас він вимагає комплексного підходу та уважної уваги до правових, соціальних та економічних аспектів.

По-перше, слід врахувати, що відновлення громад зазвичай потребує відновлення та реформування правової системи. Це включає в себе перегляд законів, які можуть бути введені під час воєнного стану з метою забезпечення безпеки та оборони. Процес скасування воєнного стану повинен супроводжуватися аналізом та переглядом законів з метою повернення до нормального цивільного стану.

Другий аспект стосується соціальної реабілітації громадян, які мали прямий досвід дій воєнного стану. Це може включати в себе психологічну підтримку, надання можливостей для професійної перекваліфікації та відновлення соціального статусу. Забезпечення психологічного благополуччя та подолання травм, які виникли внаслідок воєнних подій, є важливим етапом відновлення громад.

Третій аспект пов'язаний з економічним відновленням. Війна часто призводить до економічних труднощів, і після її завершення необхідно приділити увагу відновленню економічного потенціалу. Це може включати в себе програми підтримки підприємництва, інвестиційні проекти, а також заходи для забезпечення працевлаштування населення [20].

Четвертий аспект – це забезпечення прав і свобод громадян в контексті реконструкції інфраструктури. Це включає в себе відновлення житлового фонду, доріг, комунікаційних систем та інших об'єктів, які можуть бути пошкоджені або зруйновані під час дій воєнного стану.

П'ятий аспект, який варто врахувати в контексті відновлення громад після воєнного стану, це розбудова міжнародних партнерств та співпраця. Співпраця з міжнародними організаціями, державами та неприбутковими організаціями може значно полегшити відновлення та забезпечити додаткові ресурси для реалізації програм та проектів.

Шостий аспект стосується зміцнення громадянського суспільства. Залучення громадян до процесів прийняття рішень та моніторингу реалізації проектів може сприяти створенню відкритого та взаємодіємого суспільства [18].

Сьомий аспект це захист прав менших груп населення та забезпечення їхньої рівноправності у відновлюваних громадах. Забезпечення інклюзивності та рівних можливостей для всіх шарів населення є важливим елементом сталого розвитку.

Восьмий аспект це розвиток освіти та інформаційної грамотності.

Надання доступу до якісної освіти та інформаційних ресурсів є ключовим елементом формування освіченої та обізнаної громади, здатної брати участь у розвитку та приймати обґрунтовані рішення.

Окрім цього, важливим аспектом є забезпечення справедливості та правосуддя у відновлюваних громадах. Це включає в себе проведення реформ у системі правосуддя, розслідування злочинів, справедливе покарання та відшкодування потерпілим.

Влада за підтримки міжнародних партнерів вирішила запропонувати «методологію планування майбутнього відновлення» [38]. 16 травня 2023 року в парламентському Комітеті з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування представники Програми USAID DOBRE представили «План дій з розробки Програм комплексного відновлення областей або територій територіальних громад (їх частин), який включає чіткі алгоритми розроблення таких Програм, але наповнювати їх конкретним змістом мають самі громади» [38]. Саме від їх активності буде залежати першочерговість виконання проєктів для задоволення потреб громад на конкретних територіях. 9 липня 2022 року Верховна Рада прийняла закон № 5323 «Про засади державної регіональної політики» [22], який визначає основні засади відновлення та розвитку регіонів і громад. Закон передбачає «комплексне удосконалення механізмів реалізації регіональної політики держави» [22].

Відновлення територіальних громад вимагає запровадити нову трирівневу ефективну й прозору систему стратегічного планування: державна

стратегія – регіональні стратегії – стратегії громад, які мають узгоджуватися між собою та бути логічним продовженням. Відповідно до цього упроваджуються чотири типи територій: а) території відновлення; б) полюси економічного зростання; в) території з особливими умовами для розвитку; г) території сталого розвитку.

Основним фінансовим інструментом реалізації державної регіональної політики визначено Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), а основним джерелом відбудови України – фонд відновлення та розвитку. Через ДФРР влада хоче відбудовувати регіони України після війни. Для цього території повинні будуть готувати та реалізовувати стратегії розвитку, перед цим отримавши від Мінрегіону висновок про відповідність вимогам, інакше можуть втратити право на фінансування проєктів за рахунок бюджету. Статус повноправних учасників формування та реалізації державної регіональної політики закріплено за агенціями регіонального розвитку. До ключових завдань агенцій віднесено: «участь у розробці регіональної стратегії розвитку; надання консультативно-методичної допомоги органам місцевого самоврядування у розробці стратегій, програм та проєктів» [37]. Законом передбачається створення онлайн-системи моніторингу кожної громади та регіону.

Цифрові рішення для конкретних типів розподілу ресурсів повинні бути інтегровані наступним чином: Єдина платформа (система) цифрового відновлення для відстеження реалізації проєкту та використання ресурсів. Процес розподілу всіх наявних ресурсів повинен здійснюватися відповідно

до принципів справедливості та ринкових умов, а також відповідно до процедур, відкритих для моніторингу та аналізу. Це означає, що навіть якщо відбувається фінансування державних програм або соціальних проєктів, це має принести додаткові вигоди громаді/соціуму і не повинно впливати на райони або громади, які постраждали від російських військових атак. Місцева влада повинна враховувати це при розробці довгострокових стратегій розвитку та програм для територіальних громад і всього регіону в цілому.

28 квітня 2023 року в Києві відбувся Форум Громад за участі високопосадовців Німеччини, мерів українських громад та команди «U-LEAD з Європою» [37]. Державний секретар Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку (BMZ) Йохен Фласбарт наголосив: «Важливою частиною нашої співпраці була і є децентралізація. Дивовижно, наскільки стійкими виявилися українське суспільство та місцеві лідери у своїй боротьбі проти російського агресора. Принаймні децентралізація додала додаткової міці громадам, тому ми хочемо продовжити цю допомогу через «U-LEAD з Європою», щоб зробити їх ще сильнішими у своїх зусиллях із відновлення» [37]. Представник директорату U-LEAD Хельге Арендс наголосив, що вони хочуть зробити свій внесок у те, щоб «повернути Україну на шлях процвітання в європейській родині – перемоги як у війні, так і у мирі» [37]. Для того, щоб громади відігравали ключову роль у процесі відбудови України, уся їхня діяльність повинна ґрунтуватися на принципах «Знизу догори» [37].

Жодних рішень щодо органів місцевого самоврядування без їхньої активної участі – громади мають бути представлені в національній керівній структурі та процесі прийняття рішень не лише як спостерігачі чи зацікавлені сторони.

Центральний підхід, де необхідно, локальний – за замовчуванням – відбудова має відповідати принципам багаторівневого управління та субсидіарності. Громади повинні бути належним чином проконсультовані.

Тільки гранти, жодних кредитів – більшість громад не мають доступу до кредитних угод міжнародних фінансових установ. Ці громади можуть і повинні отримувати підтримку лише через гранти.

Справедливий, прозорий та інклюзивний механізм фінансування – створення спеціального фінансового пакета, який надає громадам ексклюзивний і прямиий доступ до міжнародних коштів через гранти, матиме вирішальне значення для забезпечення переваг реформи децентралізації.

Усунення правової двозначності – незавершена програма реформ має завершитись, у відповідності до підписаної Україною Європейської хартії місцевого самоврядування.

Отже, для ефективного і швидкого відновлення важливо почати його якомога швидше – мобілізувати ресурси і відновити економіку вже зараз. Використання кращих практик в управлінні фінансовими і матеріальними ресурсами на державному, регіональному та місцевому рівнях має допомогти краще відновити Україну, зробити це ефективно і швидко і знизити ризик неефективного використання ресурсів і можливих штучних операцій з боку

ворогів України.

Війна породила безліч болючих проблем: «скорочуються державні ресурси, падають доходи жителів територіальних громад, у стані падіння місцева економіка, частина чоловічого населення на війні, частина виїхала за кордон або переїхала в інші регіони, повертаються люди з інвалідністю, у деяких територіальних громадах появились переселенці, між різними групами людей виникають конфлікти, загострюються психологічні проблеми» [48]. В таких умовах зростають ризики щодо виконання програм донорської підтримки територіальних громад, оскільки необхідно швидко реагувати на потреби, що змінюються. Тому так необхідним є залучення жителів громад до спільного вирішення конкретних локальних проблем.

У Брюсселі на засіданні Комітету регіонів Європарламенту у своєму виступі директор з питань науки та розвитку Інституту громадянського суспільства Анатолій Ткачук коротко виклав інформацію щодо потреб українських громад і регіонів. Він наголосив, що в залежності від типу громади і місця її розміщення громади мають свої особливості:

- 1) «спільні потреби: розвиток громад, підтримка місцевої економіки, забезпечення освітнього процесу» [21];
- 2) «особливі потреби звільнених та найбільш уражених територій: відновлення найбільш критично важливих об'єктів інфраструктури, забезпечення мінімальних потреб населення у послугах, повернення жителів на території громад» [21];
- 3) «особливі потреби тилових громад: забезпечення вимушених

переселенців житлом та харчуванням, забезпечення жителів громади та переселенців якісними послугами, забезпечення інтеграції вимушених переселенців у життя громади, планування нової забудови з урахуванням кліматичних змін і потреб переселенців» [21].

Узагальнюючи, важливо розглядати відновлення громад після скасування воєнного стану як складний і багатогранний процес, який вимагає координації зусиль усіх рівнів влади, громадського сектору та міжнародних партнерів. Тільки такий інтегрований підхід може забезпечити ефективне відновлення та зміцнення прав та свобод громадян у післякризовий період.

3.2. Модернізація системи місцевого самоврядування

Впровадження модернізації системи місцевого самоврядування після завершення воєнного стану є актуальним завданням, що вимагає глибокого та збалансованого підходу. Однією з ключових складових цього процесу є перегляд і удосконалення правового та організаційного базису місцевого управління.

Модернізація передбачає розробку та ухвалення нових нормативних актів, які враховують сучасні реалії та вимоги громадян. Зокрема, важливо вдосконалити механізми делегування повноважень, щоб надати місцевим органам самоврядування більше відповідальностей у сферах, які безпосередньо стосуються їхніх громадян.

Організаційний аспект модернізації включає в себе оптимізацію структури та функцій органів місцевого самоврядування. Важливо враховувати

специфіку кожного регіону та забезпечити гнучкість системи, щоб вона могла ефективно взаємодіяти з усіма рівнями влади. Впровадження сучасних технологій та інформаційних систем у роботу місцевих органів може значно підвищити їхню ефективність та прозорість.

Додатковою складовою модернізації є залучення громадян до процесів прийняття рішень на місцевому рівні. Забезпечення широкої участі та консультацій громадськості може сприяти створенню більш репрезентативних та відкритих органів місцевого самоврядування.

Окрім того, важливо звернутися до економічного аспекту модернізації. Сприяння розвитку місцевих економік, створення сприятливого інвестиційного клімату та раціональне використання фінансових ресурсів є необхідними умовами сталого розвитку громад.

Модернізація системи місцевого самоврядування має також враховувати соціокультурні аспекти. Забезпечення рівноправ'я та врахування інтересів різних соціальних груп допоможе зберегти соціальну стабільність та сприятиме взаєморозумінню в громаді [6].

Враховуючи всі ці аспекти, модернізація системи місцевого самоврядування може стати ключовим фактором у впровадженні сучасних та ефективних методів управління на місцевому рівні, сприяючи сталому розвитку громад та забезпеченню їхнього благополуччя.

3.3. Партнерство та взаємодія місцевого самоврядування з міжнародними організаціями

Взаємодія місцевого самоврядування з міжнародними організаціями в умовах воєнного стану є складним та важливим аспектом, що визначає динаміку розвитку місцевих громад та їхню спроможність впоратися з труднощами воєнного періоду. Однак цей процес супроводжується численними викликами та необхідністю узгодження інтересів місцевих громад з міжнародними стандартами та стратегіями.

У контексті воєнного стану місцеве самоврядування вступає в інтенсивні взаємодії з різними міжнародними структурами, такими як ООН, Європейська Рада, Європейський союз, та інші. Головною метою такої взаємодії є спільне вирішення глобальних проблем, пов'язаних із діями воєнного стану, та забезпечення ефективної реалізації стратегій відновлення та реабілітації постраждалих територій.

Один із ключових аспектів цієї взаємодії – це координація гуманітарних та реабілітаційних проектів, спрямованих на полегшення страждань місцевого населення та відновлення інфраструктури. Місцеві органи самоврядування виступають важливим посередником між міжнародними гуманітарними організаціями та громадянами, сприяючи розподілу гуманітарної допомоги та забезпеченню необхідних ресурсів.

Також важливою частиною взаємодії є участь місцевих представників у міжнародних форумах, конференціях та робочих групах. Це дозволяє представникам місцевого самоврядування активно співпрацювати з

міжнародними партнерами, висловлювати свої потреби та впливати на прийняття стратегічних рішень щодо відновлення та стабілізації регіону [46].

Однак спільна робота також вимагає від місцевого самоврядування викликати діалог із місцевим населенням, надавати інформацію щодо міжнародних ініціатив та діяльності, і враховувати погляди та потреби громадян у розробці та реалізації проектів [51].

Загалом, взаємодія місцевого самоврядування з міжнародними організаціями в умовах воєнного стану визначається як складний та важливий процес, який потребує високого рівня співпраці, взаєморозуміння та взаємодії між всіма сторонами з метою досягнення глобальної стабільності та відновлення постраждалих територій.

Таким чином, партнерство з міжнародними фондами може стати ключовим чинником для успішного розвитку регіону в умовах воєнного стану, забезпечуючи необхідні ресурси та експертну підтримку.

Досвідова апробація може значно покращити ефективність місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, дозволяючи використовувати передові практики та знання для вдосконалення систем управління.

Участь у міжнародних мережах може допомогти місцевому самоврядуванню отримати підтримку, вивчити кращі практики та реалізувати проекти, спрямовані на підвищення якості управління в умовах воєнного стану.

Після завершення воєнного стану ключовим завданням буде відновлення та модернізація системи місцевого самоврядування. Це включає

не лише відновлення порушених структур, але і створення умов для сталого розвитку та забезпечення прав та свобод громадян. Інтеграція з міжнародними організаціями може відкрити нові можливості для розвитку та залучення ресурсів для відновлення.

Висновки до третього розділу

Опрацьований нами розділ визначає конкретні заходи та шляхи покращення системи місцевого самоврядування в умовах післявоєнного відновлення. Зазначено необхідність активного відновлення прав та свобод громадян, яке є важливим етапом у процесі постконфліктного відновлення. Окрім цього, у третьому розділі висвітлено важливість розробки та впровадження програм, спрямованих на захист прав меншин та участь громадян у прийнятті рішень.

Нами було проаналізовано системи місцевого самоврядування з урахуванням викликів, що виникають під час відновлення після конфлікту та визначено ключові напрямки модернізації, такі як цифрові технології, підвищення прозорості та підвищення ефективності управління.

Ми підкреслюємо важливість залучення міжнародних партнерів для підтримки та партнерства у відновленні та розвитку місцевого самоврядування. Запропоновано ефективні механізми взаємодії, які сприятимуть обміну досвідом та отриманню необхідної експертної підтримки.

Цей розділ визначає ключові кроки для покращення місцевого

самоврядування після завершення воєнного стану. Заходи, спрямовані на захист прав громадян, модернізацію системи та взаємодію з міжнародними партнерами, мають сприяти стійкому та ефективному розвитку місцевих громад в умовах післякризового відновлення.

ВИСНОВКИ

У висновку до даної роботи важливо відзначити, що ця тема розкриває величезний обсяг викликів та можливостей, які виникають у зв'язку із воєнною ситуацією. Місцеве самоврядування, що визначається як ключовий елемент демократичної системи, зазнає серйозних випробувань під час воєнного стану.

Однією з головних проблем є обмеження повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, що призводить до порушень принципу децентралізації та підриву демократичних засад. У таких умовах важливо забезпечити баланс між потребами оборони країни і збереженням демократичних інститутів на місцевому рівні.

Важливим аспектом є також забезпечення прав та свобод громадян в умовах відновлення громад після скасування воєнного стану. Це вимагає ретельного вивчення досвіду та кращих практик інших країн, а також розробки ефективних механізмів взаємодії місцевих громад з центральною владою.

Зазначені в роботі проблеми взаємодії місцевого самоврядування з центральною владою в умовах воєнного стану, а також обмеження владних повноважень органів місцевого самоврядування є важливими завданнями для подальшого реформування та удосконалення системи управління на місцевому рівні.

Модернізація системи місцевого самоврядування після завершення воєнного стану визначається як невід'ємна частина процесу відновлення

країни. Зокрема, це передбачає вдосконалення адміністративної системи, створення механізмів участі громадян у прийнятті рішень, підвищення кваліфікації працівників місцевих органів, а також активну участь у відновленні інфраструктури та економіки.

Важливим аспектом є партнерство та взаємодія місцевого самоврядування з міжнародними організаціями в умовах воєнного стану. Співпраця з міжнародними партнерами може стати ключовим чинником у залученні ресурсів та допомозі у відновленні країни.

Загалом, наведені висновки свідчать про те, що необхідно враховувати усі аспекти розвитку місцевого самоврядування в контексті воєнного стану, розглядаючи це як можливість для вдосконалення системи та забезпечення сталого розвитку громад. Активна участь громадян, ефективна взаємодія з центральною владою, модернізація системи та інтеграція на міжнародному рівні стануть важливими запоруками успіху та стабільності в умовах воєнного стану та його подальшого відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та подальші завдання децентралізації.
URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16609>.
2. Бакуменко В. Д., Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: Навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 256 с.
3. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. К., 2001. 256 с.
4. Белов Д.М., Громовчук М.В., Білак О.П. Міжмуніципальне співробітництво в структурі транскордонного співробітництва. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 72(4). Ч. 2. 2022. С. 226-231.
5. Виконавча влада в Україні: Навч. посіб. / За заг. ред. Н.Р. Нижник; Кол. авт.: Н.Р. Нижник, Н.Г. Плахотнюк, В.І. Мельниченко та ін. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 126 с.
6. Всі домовленості із міжнародними партнерами – будуть працювати: голова військової адміністрації Чернігова. Час чернігівський. URL: <https://cntime.cn.ua/vsi-domovlenosti-iz-mizhnarodnimipartnerami-budut-article/>
7. Грей Ю.М. Формування мотиваційного забезпечення системи управління розвитком підприємств. [Текст]. Агросвіт. 2019. №13–14. С.67–76. URL : http://www.agrosvit.info/pdf/13-14_2019/11.pdf
8. Гринишин М., Трохимчук С. Місцеве самоврядування в Україні та Польщі на шляху до спільного європейського дому. Львів, 2002. 197 с.
9. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та

- перспективи : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2023 р., м. Львів) / Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Щецинський університет (Республіка Польща); за наук. ред. О. В. Батанова, Р. Б. Бедрія. Київ; Львів; Щецин : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 208 с.
10. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи.
URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16255>.
11. Засідання комітету регіонів Європарламенту. Брюссель, 4 травня 2023 р.
URL: <https://www.csi.org.ua/news/zasidannya-komitetu-regioniv-yevroparlamentu-4-travnua-2023r/>
12. Історія та теорія місцевого самоврядування: навч. посібн. / О. М. Руденко та ін. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 226 с.
13. Кальниш Ю.Г. Механізми вдосконалення виконавської дисципліни державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (вітчизняний та зарубіжний досвід). Наукові праці. Том 125. Випуск 112. С. 5-11. URL :
<https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/govermgmt/2009/125-112-1.pdf>
14. Коверя Р.М. Діяльність органів місцевого самоврядування під час дії воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. No 11. С. 115-118.
15. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

16. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
17. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Місцеве самоврядування в Україні: історія, сучасність, перспективи розвитку. К., 2001. 234 с.
18. Лялюк О. Ю. Військові та військово-цивільні адміністрації в системі територіальної організації влади в Україні: компаративний аналіз. Проблеми законності. 2022. Вип. 157. С. 6-19.
19. Миколюк А. В. Робота органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. № 2 (2022). С. 67-73.
URL: <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/205/192>
20. Місцеве самоврядування в умовах війни: підсумки за період від 24 лютого до 30 квітня. UPLAN: веб-сайт. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/mistsevesamovriaduvannia-v-umovakh-viinypidsumky-za-period-vid-24-liutoho-do-30kvitnia/>
21. Муртіщева А. О. Окремі аспекти функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського

- О.І. (21 травня 2022 року). Харків, 2022. С. 416-419.
22. Національний інститут стратегічних досліджень: аналітична доповідь.
URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad-stiykist-gromad-_1_goto ve_0.pdf.
23. Новий європейський Баухаус.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3683363-novijevropejskij-ba uhaus-evrokomisia-zapocatkovue-programu-dla-vidbudovi-ukraini.html>.
24. Парламентські процедури. Посібник для депутатів місцевих рад та активістів громад / Василь Кашевський(упоряд.). Рівне, 2008. 134 с. URL: <http://ipo.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/web2.pdf>
25. Педак І. Місцеве самоврядування в Україні: історико-правовий аспект // Управління великим містом: адміністрування та безпосередня демократія / Проблеми теорії і практики. Львів, 2004. С.461-469
26. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>.
27. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства: Закон України від 09.04.2015 р. № 320-VIII : станом на 9 лип. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-19#Text>.
28. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.09.2015 р. № 157-VIII : станом на 14 трав. 2020 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

29. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII: станом на 21 лип. 2023 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

30. Про засади державної регіональної політики: Закон України № 5323.

URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225907.html>.

31. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р.

№ 280/97-ВР/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

32. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції

України щодо децентралізації влади: Постанова від 31.08.2015 р.

№ 656-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-19#Text>.

33. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10.11.2015 р.

№ 389-VIII: станом на 19 жовт. 2023 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

34. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

35. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від

17.06.2014 р. № 1508-VII: станом на 4 квіт. 2023 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

36. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та

територіальної організації влади в Україні: Розпорядж. від 01.04.2014 р.

№ 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>.

37. Програма «U-LEAD з Європою». URL: <https://u-lead.org.ua/news/213>
38. Рада та громада або як залучати громадян до місцевого самоврядування.
Посібник для працівників органів місцевого самоврядування / Н. Ільків, О. Карий, О. Кушнарєнко та ін.. К.: Академпрес, 2003. 132 с.
39. Реформу децентралізації необхідно продовжувати під час війни.
URL: https://lb.ua/society/2023/04/28/553403_reformu_detsentralizatsii_neobh_idno.html
40. Рогач О.Я., Белов Д.М. Зміна сучасної парадигми українського права в умовах військової агресії з боку РФ. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 70(2). 2022. С. 136–141.
41. Саміт Україна – ЄС.
URL: <https://www.dw.com/uk/samit-ukrainaes-pid-cas-vijni-ak-projsov-proso-domovilis/a-64608109>.
42. Смирнова Т. С. Правове регулювання місцевого самоврядування в Україні: Навчальний посібник. К., 2001. 360 с.
43. Сорока Ю. В. Місцеве самоврядування в умовах воєнного стану: досвід України 2022 року: Магістерська робота (281 «Публічне управління та адміністрування») / Ю. В. Сорока/ Український католицький університет. Кафедра державного управління; наук. кер.: к. ю. н. Городиський І. Львів; УКУ, 2022. 69 с.
44. Ткачук А., Третяк Ю. Про відновлення та регіональний розвиток після війни.
URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-rehionalnij-aspekt.html>.

45. Як діяти місцевій владі в умовах окупації.

URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14817>

46. A Guidance Note: National Post-Disaster Recovery Planning and Coordination.

New York: UNDP. May 12, 2017.

URL: <https://www.undp.org/publications/recovery-guidance-note>

47. Chervonenko V. Zelensky's decentralization: without the peculiarities of Donbas, but with districts and prefects. BBC News Ukraine. 2019.

URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50808046>.

48. Cook S. Rebuilding Ukraine after the War. Center for Strategic and International Studies. March 22, 2022.

URL: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-ukraine-after-war>.

49. Hladii, V.I. (2016), "Local Self-Government as a Resource of European Integration Policy: The Visegrad Group Experience and Perspectives for Ukraine", Ph.D. Thesis, 23.00.02 – political institutes and processes, Lviv, Ukraine, p. 23.

50. Introduction and Implementation of Total Quality Management (TQM). Great Britain. URL:

<https://www.isixsigma.com/methodology/total-quality-management-tqm/introduction-andimplementation-totalquality-management-tqm>

51. John F. E. Ohiorhenuan "Post-conflict Recovery: Approaches, Policies and Partnerships". CRPD Working Paper No. 4 Centre for Research on Peace and Development (CRPD) KU Leuven. December 2011.

URL: <https://soc.kuleuven.be/crpd/files/working-papers/wp04.pdf>

- 52.Kozakov, V.N. Rashkovskaja, A.V. Rebkalo, V.A. Romanenko, E.A. and Chapla, I.V. (2017), Strategicheskie priority gosudarstvenno-grazhdanskoj kommunikacii [Strategic priorities of state-civil communication], LAP Lambert Academic Publishing, p. 274. Biblogr.: pp. 288-314.
- 53.Local elections in Kyiv should be held in 2015, according to Constitutional Court. Interfax-Ukraine.
URL: <https://en.interfax.com.ua/news/general/155007.html>.
- 54.Local Self Government and Decentralization in South East Europe. Proceedings of the workshop held on 6 April, 2001. Friedrich Ebert Stiftung. Zagreb, 2001.
URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/50257.pdf>
- 55.Staff. Ukraine prepares for nationwide local elections. The Ukrainian Weekly. 2020.
URL: <https://subscription.ukrweekly.com/2020/10/ukraine-prepares-for-nation-wide-local-elections/>.
- 56.Svitlana Khadzhyradieva, Nataliia M. Chernenko, Marianna M. Ruchkina, Nataliya B. Larina, and Oksana O. Sakaliuk. Risks in Public Administration in the Context of Globalisation.
DOI: <https://doi.org/10.6000/1929-4409.2020.09.356>.
URL:
<https://www.lifescienceglobal.com/independent-journals/journal-of-advances-in-management-sciences-information-systems/83-abstract/ijcs/4436-abstract-risks-in-public-administration-in-the-context-of-globalisation>
- 57.Vibeke Wang, Astri Suhrke, Elling N. Tjønneland Governance Interventions in

Post-War Situations: Lessons Learned. -Chr. Michelsen Institute. 2005.

URL: <https://www.cmi.no/publications/file/1955-governance-interventions-in-post-war-situations.pdf>

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ДФРР - Державний фонд регіонального розвитку

ДФТГ – Добровольче формування територіальної громади

ЗСУ – Збройні сили України

ЗУ – Закон України

ОРДЛО – Окремі райони Донецької і Луганської областей

СБУ – Служба безпеки України

BMZ – Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung

(з *нім.* Федеральне Міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини)

U-LEAD з Європою – Ukraine – Local Empowerment, Accountability and Development (з *англ.* Україна – розширення можливостей, підзвітність та розвиток на місцях)

USAID DOBRE – United States Agency for International Development – Decentralization Offering Better Results and Efficiency (з *англ.* Агенство США з міжнародного розвитку – Децентралізація забезпечує кращі результати та ефективність)